

Rosenius och världens rättfärdiggørelse och "Världen i Jesus rättfärdig är vorden"

Flemming Kofod-Svendsen
pastor emeritus, ph.d., forh. folketingsmedlem og minister
kofodsvendsen@gmail.com

Resumé

Artiklen bringer først en forskningsoversigt og derefter en fremstilling af Missourisynodens syn på verdensretfærdiggørelse ud fra Piepers dogmatik og en påskeprædiken af Walther. Hovedvægten i artiklen er en oversigt over, hvordan Rosenius i hver årgang af *Pietisten* stiller sig til verdensretfærdiggørelse. Dernæst analyseres Rosenius' artikel i *Pietisten Verlden i Jesu rättfärdig är vorden*, hvorudfra forfatteren formulerer artiklens konklusion. Ud fra konklusionen gives korte bemærkninger til de i forskningsoversigten nævnte afhandlinger. Derefter skildres noget af virkningshistorien i Norge og Danmark af læren om verdensretfærdiggørelse.

Keywords

Nåde, soning, forsoning, opstandelse, retfærdiggørelse, verdensretfærdiggørelse.

Indledning

Sanglinjen *Werlden i Jesus rättfärdig är worden*, digtet af Abraham Falk,¹ er en central del af nyevangelismens² teologi. Den har imidlertid også været en udfordring, da der findes flere tolkninger af sanglinjen. Teologisk udtrykt: Spørgsmålet om verdensretfærdiggørelse³ har skabt debat, uenighed ja splittelse inden for nyevangelismen (se Pedersen 1990). Studerer man nogle af de debatter, der er ført om verdensretfærdiggørelse, vil man finde, at Rosenius indtager en central plads i debatten. Man vil yderligere finde, at nogle bruger Rosenius til at underbygge og forsvare verdensretfærdiggørelse (Svensson 1970; Trosblich 2012), mens andre afviser, at Rosenius lærer verdensretfærdiggørelse (Wisløff 1993). Spørgsmålet om verdensretfærdiggørelse er også indgået i jubilæumsskrifter (ELM 1942; Sällskapetets Styrelse 1961).

Artiklens formål

Formålet med artiklen er at undersøge, hvilket syn Rosenius havde på verdensretfærdiggørelse og på sanglinjen *Werlden i Jesus rättfärdig är worden*. Metodisk vil jeg fortløbende studere alle relevante artikler i hver årgang af *Pietisten* og for hver årgang opsummere, hvad Rosenius i givet fald har sagt om verdensretfærdiggørelse, eller om han intet har sagt i den pågældende årgang. På baggrund af denne fortløbende kildeforskning vil jeg konkluderende beskrive Rosenius' syn på verdensretfærdiggørelse og på sanglinjen *Werlden i Jesus rättfärdig är worden*. Til sidst vil jeg sammenligne min forståelse af Rosenius' syn på verdensretfærdiggørelse med andre fremstillinger nævnt i forskningsoversigten. Til sidst skal det undersøges, hvordan virkningshistorien i Norge og Danmark har været af læren om verdensretfærdiggørelse.

¹ Abraham Falk (1727-1776) blev født i Jönköping, student i Lund, men studerede teologi i Uppsala, hvor han tilhørte kredsen omkring retorik professoren Magnus Brynolf Malmstedt (1724-1798), som digtede flere markant herrnhutiske sange. Falk blev ordineret i 1756 og sognepræst i Sandseryd, Växjö stift fra 1770 til sin død. Falk har fire sange med i Anders Carl Rutströms (1721-1772; Wijkmark 1937) sangbog *Sions Nya Sånger* fra 1778, blandt andet nr. 91 *Werlden i Jesu rättfärdig är worden* med tre vers fra 1754. Da Peder Håkansson Syrén (1776-1838) i 1826 publicerede sangen i sin *Christelig Sång-Bok*, der var en omfattende samsamling med et stort antal sange fra pietistiske og herrnhutiske sangbøger, forsynede han sangen med verset *Öppet står Jesu förbarmande hjärta* som sangens åbningsvers. Det er uvist, hvem der er forfatteren til det vers. Syrén? Malmstedt? eller en tredje? Sangen kom under overskriften *Allt är redo* med åbningsverset og dermed med fire vers som nr. 14 med i hefte 2 i *Ahnfelts Sånger* 1851. I *Sions Nya Sånger* lyder verset: *Wärlden i Jesu rättfärdig är worden* og i *Ahnfelts Sånger: Werlden i Jesus rättfärdig är worden*.

² I svensk kirkehistorisk forskning er *nyevangelismen* et meget almindeligt begreb (se fx Jarlert 2001; Stormark 1981). Efter min vurdering giver Bengt Hägglund i sin bog *Teologins Historia* en god definition: "...den s.k. nyevangeliska rörelse, som i Sverige är knuten till C.O. Rosenius' namn. Denne anknyter i sin förkunnelse framför allt till Luther och har tagit arv av den inomkyrkliga pietismen och av herrnhutismen, som hade ett starkt fäste i den bygd i Norrland, där han växte upp. Men han har därjämte stått under inflytande av samtida metodistisk och reformert förkunnelse (Hägglund 1984, 366). Men begrebet bruges med et noget forskelligt indhold. Nogle bruger primært nyevangelisme om den vækkelse, der begyndte med George Scott (1804-1874; Westin 1928 og 1929) og blev ført videre af Carl Olof Rosenius (1816-1868; Moberg & Sandell 1868; Holmquist 1923; Lodin 1933; Lodin 1956; Hansen 1987; Andersson 2008; Wadström 1909; Levander 1931; Hofgren 1956; Sällskapetets Styrelse 1961; Styrelse 1986; Hofgren 1988; Hofgren et al. 2006; Imberg et al. 2011; Lundström & Eriksson 2016; se fx Holmquist 1941, 47). Andre bruger begrebet nyevangelisme bredere, idet de både inddrager nylæserne i Norrland (Edquist 1917; Nordberg 1936; Rodén 1938; Rodén 1942; Holmgren 1948) og de vækkelsesbevægelser, der blev et resultat af Fredrik Gabriel Hedbergs (1811-1893; Wennerström 1896; Schmidt 1948; Hildén & Fredriksson 1973) og Carl Olof Rosenius' virke (se fx Newman 1925, 70 note 63). Også i videnskabelige afhandlinger kan man finde drøftelser af begrebet nyevangelisme (fx Bredberg 1948). Begrebet nyevangelisme er brugt fra begyndelsen af 1850'erne (Newman 1925, 70 note 63; Stormark 1981, 29-31). Om nyevangelismens indgang i og udbredelse i Danmark: se *Rosenius i Danmark* (Brixen 2020). Senere i denne artikel redegør jeg for, at begrebet nyevangelisme har fået en negativ klang i Norge.

³ Jeg bruger i artiklen ordet verdensretfærdiggørelse som identisk med begrebet universel retfærdiggørelse.

Forskningsoversigt som udvidet begreb

Flere har forsket i spørgsmålet om verdensretfærdiggørelse eller behandlet det i forbindelse med deres øvrige forskning. Her gives en oversigt over de vigtigste forskningsbidrag.

1. Rune Söderlund 1979. "Läran om den universella rättfärdiggörelsen i teologihistorisk belysning" og Rune Söderlund 2010. "Den universella rättfärdiggörelsen. Aktualisering av en gammal stridsfråga". I artiklen fra 1979 gav Söderlund et teologihistorisk overblik over læren om verdensretfærdiggørelse, mens han i artiklen fra 2010 rettede fokus mod udviklingen i Skandinavien og specielt i Sverige. Söderlund mener, at det var fra herrnhuteren Anders Carl Rutström og hans sangbog *Sions nya sånger*, at nyevangelismen havde modtaget læren om verdensretfærdiggørelse. Rutström havde reageret mod pietismens introspektive fromhed med dens tale om kendetegn på forskellige sjælstilstande; også den lutherske lære om, at et menneskes retfærdiggørelse sker, når det kommer til tro, kunne binde et menneske i introspektion, så det spurgte: "Har jeg tro"? og først når man fandt troen hos sig selv, vovede man at anse sig for retfærdiggjort. I den situation bestemte Rutström sig for at lade retfærdiggørelsen falde sammen med forsoningen, så han kunne sige: Alle mennesker er allerede retfærdiggjort. Hele verden blev retfærdiggjort for 1700 år siden, da Jesus døde på korset. Denne lære om retfærdiggørelsens universalitet kom til udtryk i flere sange i den af Rutström redigerede sangbog *Sions nya sånger*. Se også: Rutström: *Vort evige Naadevalg i Christo Jesu*.

Söderlund mener, at Rosenius har haft en ambivalent holdning til læren om verdensretfærdiggørelse. Efter Söderlunds opfattelse, hvor han henviser til forskellige årgange af *Pietisten*, har den yngre Rosenius i 1840'erne været tilhænger af læren om verdensretfærdiggørelse, mens den ældre og mere modne Rosenius i 1860'erne har været kritisk (Söderlund 2010, 152-153).

Endelig oplyste Söderlund, at Anders Nohrborg (1725-1767) i sin berømte postil *Den Fallna Människans Salighetsordning*, Stockholm 1771, omtaler den af Rutström fremførte retfærdiggørelseslære og da har skrevet i en fodnote, at læren går tilbage til Samuel Huber (1547-1624), som så blev genoptaget af Nicolaus Ludwig von Zinzendorf (1700-1760). Men Söderlund mener, at læren om verdensretfærdiggørelse på en overraskende måde kan føres tilbage til Andreas Osiander (1498-1552), hvilket han argumenterer for (Söderlund 2010, 156-157; jvf. Pedersen 1990, 14-15).

2. Leiv Aalen 1952. *Den unge Zinzendorfs teologi*. I sin disputats om den unge Zinzendorfs teologi nævner Aalen, at man i et af Zinzendorfs første småskrifter *Oel-Blat des Friedens* fra 1723, hvor Aalen analyserer Zinzendorfs forløsningsteologi og da finder en tanke, der har sammenhæng med læren om verdensretfærdiggørelse (Aalen 1952, 281). Aalen beskriver senere i afsnittet *Den nyevangeliske forenkling av ordo salutis*, at han finder en sammenhæng mellem Zinzendorfs forståelse af syndsforladelsen som kollektiv forløsning og verdensretfærdiggørelse (Aalen 1952, 309-310). I det følgende skildrer Aalen forholdet mellem ordo salutis og verdensretfærdiggørelse hos Zinzendorf, ligesom Aalen hos Zinzendorf finder en "nyevangelisk erkjennelse" og en "nyevangelisk forkynnelse". Dette nyevangeliske mønster tager form under Zinzendorfs brud med pietismen og resulterer i det, som Aalen kalder for "den herrnhutiske nyevangelisme (Aalen 1952, 314-332).

3. Konrad Stormark 1981. *En for alle og alle i en*. Blad fra nyevangelismens historie og teologi. Stormarks plan var at skrive en disputats om nyevangelismen med særlig henblik på læren om verdensretfærdiggørelse. Han begyndte med at indsamle kildestof og skrive baggrundsmateriale på tre områder. 1. Om objektiverende strømninger inden for herrnhutismen, Missourisynoden og Den norske Synode. 2. Om Rosenius og rosenianismen. 3. Om Hedberg og hedbergianismen. På grund af manglende økonomi fik han aldrig udarbejdet sin disputats. Han blev så rådet til at bearbejde og udgive sin materialesamling. Stormarks bog kan bedst karakteriseres som en vidende og værdifuld kildesamling til studier i nyevangelismen især angående læren om verdensretfærdiggørelse.

4. Axel B. Svendsen 1970. *Om retfærdiggørelsen for Gud*. Svendsen begynder sit skrift med at fastslå, at Den hellige Skrift lærer med tydelige og klare ord, at kun det menneske bliver saligt, som er retfærdigt for Gud. Deraf følger, at intet spørgsmål er vigtigere end: "Hvorledes bliver en synder retfærdig for den hellige Gud"? (Svendsen 1970, 3). Svendsen fastslår dernæst, at det sikreste er altid at holde sig til Ordet selv, men det er også godt at give agt på formaningen i Hebr 13,7, hvor der står: "Tænk på jeres ledere, som har talt Guds ord til jer, betragt udfaldet af deres livsløb og efterlign deres tro".

Svendsen ønsker at holde sig til Skriften og tillige at følge dens formaning fra Hebræerbrevet. Derefter skriver Svendsen, at for den enfoldige bibellæser synes det, som om Bibelen taler om retfærdiggørelse i mere end en forstand. Der tales på et sted om retfærdiggørelse som noget, der allerede er sket for alle mennesker (fx Rom 5,18), mens der andre steder i Bibelen står, at den, som tror, bliver retfærdiggjort.

Svendsen anfører så nogle skrifsteder, der fremstiller retfærdiggørelsen som allerede sket (ApG 10,28; Rom 4,25; Rom 5,8-9; Rom 5,18; 2 Kor 5,15; 1 Kor 15,17.20; 2 Kor 5,21; Gal 4,4; Ef 1; Hebr 10,10; Hebr 13,12). Svendsen konkluderer, at ikke i et eneste af de anførte skrifsteder fremstilles retfærdiggørelsen som i mindste måde afhængig af mennesket eller dets forhold til Gud. Tværtimod beskrives det som en sag udelukkende mellem Faderen og Sønnen, og sagen blev klaret udelukkende ved Kristi forsoningsdød for os mennesker.

Derefter anfører Svendsen nogle skrifsteder, der taler om retfærdiggørelsen, som mennesket får del i, når det kommer til tro (ApG 13,39; Rom 3,28; Rom 5,1; Gal 2,16-17; Gal 3,8).

Ud fra ovenførte fremstilling giver Svendsen to overordnede sætninger: 1. *Om retfærdiggørelsen, som er sket i Kristus Jesus*. 2. *Om retfærdiggørelsen ved troen*. De to sætninger undersøger Svendsen derefter hos Luther (1483-1546); Johan Arndt (1555-1621), Anders Nohrborg og Rosenius.

Svendsen konkluderer så, at de fire lærere i den kristne menighed med de tydeligste ord har lært, at retfærdiggørelsen er sket en gang for alle i Kristus Jesus, vor Herre. Men Svendsen drog ydligere en konklusion: De fire lærere har med lige så klare og tydelige ord fremholdt, at det er alene ved troen vi kan nyde denne retfærdighed, personlig blive iført den færdige bryllupsdragt og blive delagtige i den arv, Jesus har erhvervet til os. Svendsen understreger dernæst, at der ingen modsigelse er mellem de forskellige skrifsteder, som han tidligere havde anført. Tværtimod er der den inderligste harmoni mellem dem. De sidst anførte står ikke i modsætning til de første, men

hviler på dem, som den ene sten i en mur hviler på den anden. Derefter drager Svensson sin endelige konklusion:

Man er således ikke nogen bibeltro kristen eller lutheraner, hvis man enten nægter, at hele verden er retfærdig i Kristus, eller hver enkelt person må komme til at tro på Jesus for at blive salig (Svensson 1970, 27).

5. Trosblick 2012. I skriftet *Rättfärdiggörelsen i Kristus* utläggningar av Carl Olof Rosenius viderefører foreningen *Trosblick* den samme grundholdning, som Axel B. Svensson fremlagde i sit skrift *Om retfærdiggørelsen for Gud*. I skriftet *Rättfärdiggörelsen i Kristus* har man samlet uddrag af artikler fra *Pietisten*, som især understøtter, hvad Svensson kaldte *Om retfærdiggørelsen, som er sket i Kristus Jesus*. Dog er Trosblick i sit skrift *Rättfärdiggörelsen i Kristus* også opmærksom på *Om retfærdiggørelsen ved troen*.

6. Carl Fr. Wisløff 1993. *Rosenius og læren om verdensretfærdiggørelse*. Wisløff beskriver læren om verdensretfærdiggørelse på følgende måde: Da Jesus døde for os, tog han alle verdens synder på sig. Derfor ser Gud ikke længere nogen synd i verden. Verden *har* syndernes forladelse, for da Jesus betalte vor skyld, tilgav Gud alle synder. Derfor har du og jeg ikke brug for at modtage syndernes forladelse, for den ejer vi allerede. Vi har alene brug for at få vore øjne åbnet, så vi ser det. Ifølge Wisløff bliver konsekvensen af denne lære, at de fortabte "ligger i helvete med tilgitte synder" (Wisløff 1993, 120). Wisløff betoner, at der er forskel på forsoning og retfærdiggørelse. *Forsoningen* er dette, at Jesus som vor stedfortræder sonede vore synder på korset, da han bar Guds vredes dom og stillede Guds retfærdighed tilfreds. *Retfærdiggørelsen* er dette, at Gud for Kristi skyld skænker det enkelte menneske Kristi fuldkomne retfærdighed og ser det enkelte menneske i Kristus, som det aldrig havde syndet. Forsoningen skete én gang for alle, da Jesus døde. Retfærdiggørelsen sker hver gang en synder hører evangeliet og kommer til tro på Kristus. Ifølge Wisløff blander tilhængerne af verdensretfærdiggørelse tingene sammen og gør forsoning og retfærdiggørelse til et og det samme. Hele verden blev retfærdiggjort, da Jesus døde, siger tilhængerne. Med glæde og jubel istemmer de sangen fra Rutströms sangbog:

Werlden i Jesu rättfärdig er worden

Gud är försonad, och wi hafwe nog (*Sions Nya Sånger* 91 vers 1).

Den groveste synder ejer, før han omvender sig og tror, syndernes forladelse. Der er alene brug for, at han åbner øjnene og *ser* det. Ifølge Wisløff var det et sørgeligt faktum, at denne lære mange steder førte til en "kristendom" uden en alvorlig kamp mod synden, ja til sørgelige fald, som bragte skam over kristennavnet.

Wisløff understregede, at der var grund til at stille spørgsmålet, hvordan Rosenius stillede sig til læren om verdensretfærdiggørelse, fordi det både i ældre og nyere tid har været påstået, at Rosenius

lærte verdensretfærdiggørelse, eller man har sagt, at denne lære "ligger latent i hans skrifter" (Wisløff 1993, 121).

Wisløff betonede, at Rosenius var en evangeliets mand fremfor nogen anden. Med gribende alvor fremholder han, hvad Kristus har vundet til os ved sin død. Han kan ligesom ikke finde stærke nok ord for den sandhed, at i Kristi død er alt fuldbragt. Uden betingelser opfordrer han alle til at komme til Jesus. Troen bliver hos Rosenius ikke omkranset med vilkår af nogen slags. Kom som du er!

Wisløff henviser til Rosenius' artikel *Werlden i Jesu rättfärdig är worden* i *Pietisten* 1862 nr. 4, men han nævner kun ret kort Rosenius' lange introduktion, hvor Rosenius betoner, at sætningen *Werlden i Jesu rättfärdig är worden* er udtryk for den store guddommelige sandhed om, hvad Jesus som menneskeslægtens stedfortræder har udført til menneskets frelse. Wisløff fokuserer især på, at Rosenius nævner, at udtrykket ikke er bibelsk. Bibelen bruger alene ordet "retfærdiggjort" om de troende. Han nævner også, at Rosenius har givet endnu en grund til at undgå at bruge udtrykket. Det kan nemlig føre til misforståelser, hvad Rosenius giver et eksempel på. Wisløff konkluderer, at Rosenius var meget langt fra at sympatisere med læren om verdensretfærdiggørelse. Wisløff skildrer også detaljeret både Rosenius' brevveksling og møde med den finske vækkelsesleder Fredrik Gabriel Hedberg, og Wisløff tolker Rosenius' reaktion som bevis på, at Rosenius var imod læren om verdensretfærdiggørelse.

Derefter studerer Wisløff nogle udtalelser af Rosenius, som synes at ligge nær ved læren om verdensretfærdiggørelse. Wisløff prøver at forklare disse citater, så Rosenius er imod verdensretfærdiggørelse, hvorefter Wisløff konkluderer:

Vi kan da summere opp resultatet av vår lille undersøgelse slik: Rosenius har aldri forkynt verdens-rettfærdiggjørelse. Han var tvert imot skeptisk overfor denne læren, det ser vi av visse episoder av livet hans. Det er ikke minst hans gammelpietistiske arv som får ham til å reagere slik. Rigtignok finnes det i skriftene hans enkelte ord og uttrykk som kunne synes å stamme fra denne læren. Men disse uttrykk får da sin rette forklaring ut fra sammenhengen. Og som følge av kontroversen med Hedberg har han senere holdt disse uttrykkene borte fra sin forkynnelse (Wisløff 1993, 129).

7. Finn Rønn Pedersen / Finn Aasebø Rønne 1990. *C.O. Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse*. Lærte C.O. Rosenius verdens-retfærdiggørelse?

I afhandlingens første hoveddel giver Pedersen først indføring i begrebet retfærdiggørelse i luthersk teologi, dernæst præsenterer han den klassiske lære om verdensretfærdiggørelse herunder terminologien og den bibelske begrundelse, ligesom han introducerer begreberne objektiv og subjektiv retfærdiggørelse og den ekstreme version af verdensretfærdiggørelse.

I afhandlingens anden hoveddel fokuserer Pedersen på Rosenius. Han giver først en kirke- og teologihistorisk baggrund for Rosenius og hans virke. Derefter foretager han en dogmatisk undersøgelse af: 1. Teologiske artikler og breve fra Rosenius senere år. 2. Teologiske artikler og breve fra Rosenius' yngre år. 3. Forkyndende og sjælesørgiske artikler, breve og prædikener. På baggrund af disse dogmatiske undersøgelser kom Pedersen frem til følgende konklusion:

1. Rosenius tager gennem hele sin virksomhedsperiode principielt set afstand fra en klassisk lære om universel retfærdiggørelse – sådan som denne er defineret i konklusionen på første hoveddel (p. 88ff).
2. Samtidig ligger Rosenius dog ofte i sine fremstillinger meget tæt på læren om universel retfærdiggørelse. For det første kan han – også i udpræget teoretisk-teologiske udredninger – komme med formuleringer, der i første omgang kunne tages som udtryk for læren om universel retfærdiggørelse. For det andet er det anliggende, som ligger bag læren om universel retfærdiggørelse, et hovedmotiv i hans lære og forkyndelse.
3. På trods af Rosenius' principielle stillingtagen findes der – gennem hele hans forfatterskab – enkelte udtalelser i forbindelse med den praktiske forkyndelse og sjælesorg, som isoleret betragtet er ensbetydende med en lære om universel retfærdiggørelse (Pedersen 1990, 163-164).

Missourisynodens syn på verdensretfærdiggørelse

For at præsentere Missourisynodens syn på verdensretfærdiggørelse vil jeg dels give en fremstilling på grundlag af en dogmatik og dels bringe relevante passager fra en prædiken. Hvad dogmatisk fremstilling angår, har jeg valgt Francis Piepers (1852-1931) store dogmatik, hvor han har integreret sin forståelse af verdensretfærdiggørelse i sin fremstilling af forsoning og retfærdiggørelse. Endelig vil jeg nævne, at A. Mikkelsen, norsk luthersk præst i Amerika, i sit skrift *Evangeliets Forsvar* har redegjort for, hvordan læren om verdensretfærdiggørelse har skabt splid og uenighed blandt lutheranere i Amerika (jvf. Pedersen 1990, 14-15)

Pieper skildrer grundigt Jesu stedfortrædende forsonergerning og fortsætter med Kristi opstandelse. Her siger Pieper, at det på den ene side fastslås i Skriften, at Gud Fader oprejste Kristus fra de døde (Rom 6,4; Ef 1,20; ApG 2,24.3,15). På den anden side understreges det i Skriften, at Kristus opstod af egen kraft (Joh 2,19.21; Joh 10,17-18). Pieper betoner, at de steder i Skriften, som tilskriver Jesu opstandelse til Gud Faders gerning, hentyder til Jesus vor frelser som mellemmand mellem Gud og os mennesker, hvor Gud Fader havde lagt hele menneskeslægten skyld på Jesus Kristus (Es 53,4-8; Joh 1,29), som Faderen havde overgivet til døden for alle menneskers synders skyld (Rom 4,25; 1 Kor 15,3). Derfor da Faderen oprejste Kristus fra de døde ved opstandeshandlingen, erklærede Faderen, at hele verdens synd var sonet eller udsonet, så hele menneskeslægten nu blev betragtet som retfærdig for den himmelske domstol. Pieper fastslår, at denne forsoning og retfærdiggørelse er lært klart i Skriften (Rom 4,25). Pieper peger på, at det græske ord *δικαίωσις* betyder, at den guddommelige gerning at retfærdiggøre blev udført gennem Guds handling ved at oprejse Kristus fra de døde, og at det derfor kaldes *Den objektive retfærdiggørelse* af hele menneskeslægten. Pieper tilføjede, at det var Walther, som for alvor havde betonet den sandhed i Amerika. Walther lærte, at Kristi opstandelse fra de døde er *the actual absolution pronounced upon all sinners* (Pieper 1951, 310-321; Pieper 1953, 189-211). Da pladsen i denne artikel ikke tillader, at jeg giver en udtømmende fremstilling af Piepers dogmatiske redegørelse for sin forståelse af verdensretfærdiggørelse, vil jeg henvise interesserede til Finn Rønn Pedersens afhandling *C.O. Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse* (Pedersen 1990, 29-90).

Hvad formidling af læren om verdensretfærdiggørelse gennem forkyndelse angår, har jeg valgt at bringe uddrag af Carl Ferdinand Wilhelm Walthers⁴ (1811-1887) påskeprædiken over Mark 16,1-8,

⁴ Walther var grundlægger af Missourisynoden i 1847 og dens første præsident. Han er en af de betydeligste mænd inden for amerikansk lutherdom, en dygtig administrator og en fremragende teolog. Han skabte Missourisynodens

hvor han har givet en formidling af Missourisynodens syn på verdensretfærdiggørelse. Walther sammenknytter Jesus stedfortrædende forsonergerning langfredag og hans sejrige opstandelse påskemorgen, hvad man kan se i følgende uddrag:

.... Fremfor alt er det vigtigt, hvad Paulus skriver 2 Kor. 5,15. Der hedder det, at de, som lever, skal leve ham, "der er død og opstanden for dem". Heraf ser vi, at Christus ikke blot er død for os, men ogsaa opstanden for os. Ogsaa i hans Opstandelse maa vi saaledes anse Christus, ligesom i hans Død på Korset, som alle Menneskers Stedfortræder og Midler. Og mærk vel: netop dette er Nøglen til Hemmeligheden om den overvættede høie Trøst, der ligger i hans Opstandelse....

Først da gjør man sig den rette Forestilling om Christi glørværdige Opstandelse, naar man anser den Opstandne som Menneskenes Stedfortræder og derfor betragter hans Opstandelse ikke blot som det lykkelige og herlige Udfald af Christi Sag, men som det lykkelige og herlige Udfald af alle Menneskers Sag. Christus havde jo ikke lidt for sig selv og var jo ikke død for sig selv, men for alle Mennesker; derfor er han da heller ikke opstanden for sig selv, men for alle Mennesker. Da Christus led og døde, da steg han ligesom ned i Havets Dyb, for der at søge for os Forløsningen ret som en kostelig Perle; da han derfor opstod, da kom han atter op af Havets Dyb og raabte ligesom: Jeg har fundet den, jeg har fundet den! Men hvad havde han fundet? Vor Forløsnings Perle. – Da Christus led og døde, da var han det Guds Lam, der ikke bar sine, men Verdens Synder; men da han opstod, da ser vi ikke mere nogen Synd hos ham; da ser vi, han bærer ikke mere Trælleskikkelsen, han bærer ikke mere det syndige Kjøds Skikkelse; han har saaledes afkastet Syndens Byrde og ladet den blive i sin Grav: hvor er derfor nu vore Synder? De er nu bortbaarne fra Guds ansigt, de er nu for evig begravne. Da Christus led og døde, da blev han straffet for vore Synders Skyld, som han havde paataget sig; thi, siger Esaias: "han er saaret for vore Overtrædelser og knust for vore Misgjerninger"; men da han opstod, da ser vi ham befriet fra al Straf: hvis Straf er nu forbi? Menneskenes Straf. – Da Christus led og døde, da vilde han som vor Borgen betale den Gjæld, som vi Mennesker var nedsunkne i til Gud; da han nu opstod, da var han, der havde borget for os, løsladt af Dødens Fangetaarn og sat paa fri Fod. Hvor er nu vor Gjælds bog? Den er sønderrevet; al vor Gjæld er betalt; Gud Fader har nu ved Christi Opvækkelse selv erklæret, at han nu aldrig i Evighed vil fordre nogen Betaling af os. – Da Christus led og døde, da vilde han bringe Gud sig selv til Offer paa Korsets Alter, for at forsonne Menneskene med Gud; da nu derpaa Gud opvakte ham, da bevidnede Gud selv aabenbart for Himmel og Jord, at han havde antaget sin Søns Offer og fundet det fuldgyldigt; saaledes er da dermed netop for os Mennesker det fuldgyldige Vidnesbyrd udstedt, at Gud er forsonet med os. – Da Christus led og døde, da begyndte han som vor Hærfører, som vor Saligheds Fyrste, som vor David, den store Kamp med vore Fiender, med Lov, Synd, Død og Djævel; da han opstod, se! da havde han opfyldt Loven, overvundet Synden, berøvet Døden sin Vælde, søndertraadt Djævelens, den gamle Slanges, Hoved, forstyrret Helvede og triumferet over Mørkhedens Fyrste og hans ganske Hær. Ligesom hans Kamp var vor Kamp, saaledes er nu ogsaa hans Seier vor Seier, hans Triumf vor Triumf, hans Overmagt vor Overmagt. Vore Fiender er det, som ligger for den Opstandnes Fod. – Da Christus led og døde, da blev han i vort Sted domfældt af Gud og fordømt til Døden; men da nu Gud Fader atter opvakte ham, hvem blev da igjen frikjendt af Gud i Christi Person? Christus behøvede jo ingen Frikjendelse for sig selv, thi ham kunde Ingen beskyldes for nogen Synd. Sig: hvem blev altsaa retfærdiggjort i ham? hvem blev i ham erklæret for ren og uskyldig? Det var os Mennesker; det var den hele Verden. Da Gud sagde til Christus: Du skal leve! saa gjaldt det os! Hans Liv er vort Liv, hans Frikjendelse vor Frikjendelse, hans Retfærdiggjørelse vor Retfærdiggjørelse.

Efter dette vil I nu forstaa, hvad Paulus mener, naar han Rom. 4 skriver: "Christus blev given hen for vore Overtrædelser og opreist for vor Retfærdiggjørelse". Nu vil I forstaa, hvad han vil

teologiske profil, der blev udbygget af Missourisynodens store dagmatiker Francis Pieper. Se mere om Walther: Suelflow 2000.

sige, naar han fremdeles i det følgende Kapitel skriver: "Ligesom formedelst Ens Fald Fordømmelse kom over alle Mennesker, saaledes skal og formedelst Ens Retfærdighed Livsens Retfærdiggjørelse komme over alle Mennesker". Nu vil I forstaa, hvad den samme Apostel vil sige, naar han 2 Kor. 5 skriver: "Dersom En er død for Alle, da ere de Alle døde". Nu vil I ogsaa endelig forstaa, hvorfor Christus saa ofte ogsaa tillægger os, hvad der angaar ham, – hvorfor han siger: "Jeg lever, og ogsaa I skulle leve. I Verden have I Angest; men værer frimodige, jeg haver overvundet Verden".

Hvo kan saaledes fuldkommen udtale, hvilken høi Trøst der ligger i Christi Opstandelse? Den er den af Gud selv alle Mennesker, alle Syndere, med eet Ord, al Verden lovede og paa det herligste bekræftede Absolution. Der aaabenbarer Guds evige Kjærlighed sig i sin hele Rigdom, i sin overflydende Fylde og i sin høieste Glands; thi der hører vi, at det ikke var nok for Gud at sende sin Søn til Verden og lade ham blive et Menneske for os; ja, det var ham ikke nok at hengive og ofre sin egen Søn til Døden for os; nei, da hans Søn havde fuldbragt alt, hvad han maatte handle og lide for at fortjene og erhverve os Naade, Liv og Salighed: da kunde Gud formedelst brændende Kjærlighed til os Syndere, menneskelig talt, ikke vente, indtil vi nu vilde komme og bede ham om hans Naade i Christo; nei, neppe havde hans Søn fuldbragt Alt, saa ilede han med ogsaa nu allerede ved sin Søns Opvækkelse ufortøvet at skjænke Menneskene den erhvervede Naade, nu straks at frikjende dem alle for deres Synder og i Christo for Himmel og Jord offentlig, udtrykkelig og høitidelig at erklære dem for forløste, for forsonede, for rene, skyldfri og retfærdige.

O store Trøst! – Held, ja evig Held den, der erkjender, besidder og nyder denne Trøst! Men hvad et Menneske maa gjøre, naar han vil nyde denne Trøst, derom vil jeg nu for det andet tale til Eder.

Spørgsmaalet er, mine Kjære, meget let at besvare. I har hørt: Christi Opstandelses Trøst bestaar deri, at Gud derved, nemlig i Christo, allerede har benaadet, absolveret og retfærdiggjort den hele Verden, d.e. allerede i Christi Person har tilsagt den Syndernes Forladelse og erklæret den for retfærdig. Men sig nu selv: hvad har en Misdæder at gjøre, som først var dømt til Døden, men senere uden nogen som helst hans egen Bøn og Bestræbelse er bleven benaadet af sin Dommer, – hvad har han at gjøre, for at han kan nyde den allerede besluttede Benaadning? Han har naturligvis intet Andet at gjøre, og han kan intet andet gjøre, end at han modtager Benaadningen. Hvad har fremdeles en Betler at gjøre, til hvis Hus der, uden at han paa nogen Maade havde gjort sig fortjent dertil, ja, uden hans Bøn og Begjæring, af en umaadelig rig Velgjører bringes en umaadelig stor Foræring, – hvad har han at gjøre, for at han ogsaa kan nyde godt af den ham tiltænkte Gave? Ogsaa han har naturligvis intet Andet at gjøre, og han kan intet Andet gjøre dertil, end at han modtager Gaven. Vilde det ikke være den største Daarskab af Verden, om baade den benaadede Misdæder og den begavede Betler ikke vilde modtage Velgjerningen, førend de havde gjort saa Meget, som var nødvendigt for at fortjene den modtagne Velgjerning? Vilde de ikke begge paa denne Maade for altid gaa glip af Velgjerningen?

Her har I nu Svaret paa det Spørgsmaal: Hvad maa et Menneske gjøre, naar han vil nyde den høie Trøst, der ligger i Christi Opstandelse? Svaret er: Han maa annamme den Guds Retfærdiggjørelse eller Benaadning, som af Gud Fader selv i Christi Opvækkelse er tilsagt den hele Verden, altsaa ogsaa ham, eller med eet Ord: han maa tro derpaa! Dette og intet Andet kan og maa han gjøre. Alt, hvad Mennesket endnu ovenikjøbet vil gjøre, for at nyde Opstandelsens Trøst, er ikke blot aldeles spildt, unødigt og forgjæves Møie og Arbejde, men ogsaa hindrende, skadeligt og fordærveligt. Thi hvo, der vil bidrage endog kun det mindste til sin Retfærdiggjørelse for Gud, han fornægter dermed Guds Naade og forspilder dermed Christi fuldkomne, alene gyldige Fortjeneste, hans blodige Døds alene forsonende Kraft og hans ærefulde Opstandelses retfærdiggjørende Betydning.....(Walther 1878, 162-165).

Som det ses sammenknytter Walther Jesu inkarnation, stedfortrædende forsonergerning på korset og Guds oprejsning af Jesus fra de døde påskemorgen, så Jesus har sonet Guds vrede, opfyldt loven

stedfortrædende for alle mennesker, betalt og dermed annulleret menneskeslægtens store skyldbrev over for Gud, knust Djævelen og hans magt samt besejret og overvundet døden med dens magt og væld. På den baggrund erklærede Walther, at hele verden, hele menneskeslægten var retfærdiggjort i Kristus død og opstandelse. Walther konkluderede til sidst, at på den baggrund var der kun en ting at gøre for hvert enkelt menneske: at tage imod den store gave, som Jesus havde erhvervet til alle. Eller anderledes sagt: At tro på den absolution eller syndsforladelse, som Gud havde tilsagt hvert eneste menneske.

Oprettelsen og udgivelsen af Pietisten

Det var George Scott, der tog initiativ til at oprette bladet *Pietisten*, som udkom januar 1842, og som han redigerede i nogle måneder, inden han måtte forlade Sverige. Derefter overtog Rosenius redaktørposten. Scott ønskede, at bladets formål skulle være at fremme gudsfrygt og fromhed blandt læserne. Under bladets navn *Pietisten* stod "Ordet Pietist, härleddt från Latinet, betyder: Gudaktig." Læsningen af udenlandske især engelske tidsskrifter havde inspireret og tilskyndet Scott til at påbegynde udgivelsen af *Pietisten*. Scott ville realisere bladets formål ved i hvert nummer at bringe kristne fortællinger, levnedbeskrivelser, breve, skildringer af hændelser og begivenheder i kirkens indre liv, en side med læsning for børn, så de gudfrygtiges børn tidligt blev vænnet til at tænke over kristelige emner, og omtale af nye bøger, vigtige citater m.m. Bladets forskelligartede stof ville hovedsagelig blive hentet i udenlandske tidsskrifter og opbyggelige blade. I hvert nummer skulle der også stå en ledende artikel, som i pietismens ånd skulle behandle et praktisk kristeligt emne. Med Scott som redaktør fremtrådte *Pietisten* som et angloamerikansk opbyggelsesmagasin (Westin 1949, 178-190; Lenhammar 1981, 91-97).

Som redaktør valgte Rosenius en anden redaktionel linje. I hvert nummer af en årgangs 12 numre bragte han en længere bibeludlæggende artikel skrevet med et tydeligt sjælesørgerisk sigte, men præget af kategorierne lov og evangelium. I stedet for at citere angloamerikanske blade, citerede han især Luther hovedsagelig fra hans postiller, katekismer og hans store kommentar til Galaterbrevet. Det er disse bibeludlæggende, opbyggelige artikler, skrevet i årene 1842-1859, der senere er samlet i Rosenius' samlede skrifter eller skrifter i udvalg udgivet på mange forskellige sprog. I årene 1860-1866 udgav Rosenius sin forklaring over Romerbrevet i *Pietisten*, og fra 1867 til sin død skrev Rosenius prædikenevejledninger i *Pietisten*, som han samtidig gjorde til et kvartalsblad.

Rosenius skrev sjælesørgeriske artikler, men flere artikler fremtrådte også som mere dogmatiske afhandlinger, hvor han udfoldede Guds frelsesplan eller Jesu stedfortrædende forsoning. Det er især i disse dogmatiske afhandlinger, at han fremtræder som den markante forsoningsprædikant, og hvor man finder formuleringer, der leder tanken hen på verdensretfærdiggørelse.

Pietisten 1842-1868 – hvad skrev Rosenius i relation til verdensretfærdiggørelse

Det følgende afsnit er skrevet på baggrund af en minutøs læsning af hver eneste årgang af *Pietisten*.

I den første årgang af *Pietisten* 1842, hvor Rosenius redigerede lidt flere end halvdelen af numrene, møder vi den fremstilling, at ganske uafhængigt af det enkelte menneskes tro eller vantro, fromhed eller ugudelighed, så er frelsen vundet til hvert eneste menneske ved Kristi forsoningsdød på Golgatha. Denne vundne frelse kaldes hvert eneste menneske til at modtage. Først ved modtagelsen af denne frelse får det enkelte menneske gavn af den og bliver derved reddet fra den evige fortabelse.

Rosenius indledte sin hovedartikel i 1842 med at citere 2 Kor 5,19 og fastslog så, at verdens forsoning var Kristi egentlige opgave, da han blev menneske. En synder kan alene blive benådet ved Guds søns udgydte forsoningsblod. Selv om en synder er aldrig så elendig, syndig og uværdig, så gælder ikke desto mindre, at "den Sonen hafwer, han hafwer lifwet" (s.166). Hemmeligheden er, at al synd, også den som nu bekymrer dig, allerede på Kristi dødsdag blev forsonet, udslettet og nedsænket i havets dyb, så der ikke hos Gud er nogen hindring for, at du kan gå frem til nådestolen, hvordan du end er, for at modtage den nåde, som i Kristus er givet til både salighed og helliggørelse (s.166-167). Senere i artiklen skriver Rosenius, at den grundlæggende frelse skete for 1800 siden "på afråttsplatsen Golgatha wid Jerusalem" (s. 180). Da blev Gud forsonet; da skete en så fuldkommen frelse og forsoning, at

Gud Fader, Son och Helig Ande, är efter lagen fullleligen nöjd och aldrig mera för några synder skull i nådetiden på syndaren onådig och bortstötande, utan nu ser Gud alla synder tillräckligt betalade, och bjuder nu öfwerljudd: Kommer igen I affällige barn, I skolen få dubbelt af Herrans hand för alla edra synder; ty synden är borttagen, missgerningen försonad och den ewiga rättfärdigheten framhafd (s. 181).

Dette er et meget typisk citat af Rosenius, hvor han fremhæver, at den treenige Gud er fuldt ud tilfreds med Jesus frelsergerning og ser, at der er betalt tilstrækkeligt for alle synder, ja synden er taget bort, misgerningen er forsonet og den evige retfærdighed er lagt frem. På den baggrund er Gud ikke i nådetiden unådig og bortstødende, men står tværtimod med åbne arme for at modtage enhver, der vender sig til ham. Rosenius bruger ikke i dette citat verdensretfærdiggørelsens ordvalg, men betoner, at den evige retfærdighed er parat til at blive modtaget. Den bliver ikke først frembragt, når synderen omvender sig og tror.

I *Pietisten* 1843 var Rosenius som redaktør meget præget af Rutström især ved de lange citater fra hans bog (Rutström 1859), men også Rosenius' artikel om syndernes forladelse er inspireret af Rutströms prædikener. I denne årgang kommer det til at stå meget skarpt for læserne, at den grundlæggende frelse skete på Golgata for 1717½ år siden [det årstal er sagt, da Rutström levede]. Når Rosenius taler om en erhvervet og en tilegnet syndsforladelse, er han nok også inspireret af Rutström. Når Rosenius bringer denne sætning af Rutström: "werlden är i Guds ögon så försonad och rättfärdiggjord, så täckelig och god, som hon war då Han såg på allt det Han gjort hade, och det war ganska godt" (s.158), så har Rosenius i denne årgang ikke alene tilsluttet sig sagen bag læren om *verdensretfærdiggørelse*, men også brugt det direkte ordvalg.

Artiklen *Om syndernas förlåtelse* i nr. 9-12 er den af samtlige artikler i *Pietisten*, der er blevet oversat til flest sprog, så den ikke alene kan læses på en række europæiske sprog, men også kan læses i Nord- og Sydamerika, i Afrika og i Asien (Kofod-Svendsen 2021b).

I artiklens indledning skriver Rosenius, at denne artikel om Guds nåde, om syndernes forladelse, om den evige retfærdighed i Kristus er den største og vigtigste af alle artikler. Selv om et menneske måske ikke har så stor kristendomskundskab eller så mange kristne erfaringer, er vedkommende en kristen, hvis denne artikel om Kristi fortjeneste, om nåden og om syndernes forladelse er levende i vedkommendes hjerte (s. 129).

I det følgende skal bringes nogle markante citater fra denne artikel. Det centrale i denne artikel, som jeg i det følgende bringer et langt citat fra, er, at Rosenius taler om syndernes forladelse i to betydninger: 1. Först såsom förwärfwad och werkligen skedd; 2. För det andra såsom emottagen af och tillämpad på den enskilda menniskan.

En sådan sprogbrug er almindelig hos dem, der lærer verdensretfærdiggørelse. Oftest bruger man ordene: 1. Den objektive retfærdiggørelse og 2. Den subjektive retfærdiggørelse, hvor dette begreb betyder den subjektive eller personlige modtagelse af det, der objektivt er vundet og tilgængeligt for alle mennesker. Den subjektive retfærdiggørelse sker ved troens modtagelse af den objektive retfærdiggørelse.

:

Wi wände oss nu till den Hel. Skrift. Der omtalas syndernas förlåtelse i twenne bemärkelser, nemligen: först såsom förwärfwad och werkligen skedd; för det andra såsom emottagen af och tillämpad på den enskilda menniskan.

Först märke wi i den Hel. Skrift något, som är lika underligt som härligt och tänkwärdt, och som skall förekomma de flesta menniskor nästen nytt och förwånande, nemligen att alla menniskors synder äro redan "förlåtna," "afplanade", "betäckta" förr än de bättra sig och tro, förrän de sjelfwa emottaga den nåd, den syndaförlåtelse, som är dem förwärfwad och tilljuden. Hwad will detta säga? Jo, att Skriften säger, att betydelsen eller meningen af den förlossning som i Christo Jesu skedd är, war nemligen "syndernas förlåtelse", – samt att wi då, när Christus dog på korset, "wordo förlikte med Gudi", att vår synd då blef "betäckt", missgerningen då "försonad". Hwar står detta skrifwet? I Rom. 5: 10 står: "Wi wordom förlikte med Gudi genom Hans Sons död, den stund wi ännu woro owänner". – Märk: här heter det icke: Wi warde förlikte, utan: "wi wordom"; – det står icke: genom vår förkrosselse, vår ånger, bön, bättring, m.m. – utan: "genom Hans Sons död" – det står icke: den stund wi wordo omwände och wänner; utan: "den stund wi ännu woro owänner". – "Wi wordom" är aldrig detsamma som: Wi skole blifwa, eller wi worde, – vår bättring, ånger, bön och goda gerningar är aldrig detsamma som "Hans Sons död". – Men vidare: I 2 Cor. 5: 19 står, att "Gud war i Christo och försonade werlden med sig sjelf och förebrådde dem intet deras synder" – och hafwer nu derföre beskickat ibland oss försoningens ord, hwarigenom Han nu förmanar oss: "låter försona eder med Gud"! Som wille Apostelen säga: Nog är Gud blidkad emot eder, det blev Han genom Christi död; nog äro synderna för Hans ögon borttagna, nog är Han nöjd och försonad med eder, låter nu blott I försona eder med Gud. I Ephes. 1: 7 samt Col. 1: 14 står med enahanda uttryck: Wi hafve förlossning genom Hans blod, nemligen, syndernas förlåtelse, hwarmed ju Apostelen tydligen har för afsigt att förklara hwad förlossningen genom Christi blod innebar, nemligen, syndernas förlåtelse....Hwad säga Guds ord oss? Jo, att all synd i werlden, att alla menniskors, äfwen de ogudaktigas, oomwändas och otrognas synder äro ena reso kastade på Christum, d.ä. tillräknade Honom, uppskrifna på Hans räkning och af Honom betalta, försonade, borttagna. Men äro de kastade på Honom, så ligga de ju icke qwar på syndarena? Ty om man tager något från ett ställe och lägger det på ett

annat, så ligger det ju icke qwar på det förra stället. Om en skuld afskrifwes från en räkning och uppskrifwes på en annans räkning, så står den ju icke qwar på den förres? Eller hwad? (s. 145-147)...

Heraf ledas wi då till den andra bemärkelsen af syndernas förlåtelse, den mera wanliga och lätt förstådda, nemligen den nämnda förwärfwade förlåtelsens tillämpning på den enskilda menniskan. Derom har den Hel. Skrift sådana ord som dessa: "Om wi bekänna våra synder, han är trofast och rättwis, att han förlåter oss synderna och renar oss af alla orättfärdighet. 1 Joh. 1: 9.... Derföre innefattar ordet "bekänna", att göra bättring, lära rätt känna sin synd, sin öfwerhängande förbannelse, och söka nåd i Christo. Detta är nu allt hwad som fordras för att warda delaktig af den förwärfwade förlåtelsen (s.148-149).....

Men säger du: Ja Christus är en försoning för de heligas synder, såsom för Johannis, Petri, Pauli och andra sådanas, men ho wet om äfwen för mina; så säger Johannes här: "icke allenast för våra, utan och för hele werldenes". Nu betyder "hela werlden" icke blott Johannes, Petrus, Paulus och andra heliga, utan till werlden hörer allt hwad menniska heter. Undersök allenast om du är en menniska, så wet du, att äfwen dina synder äro försonade och borttagna i Christi död (s.183).

I *Pietisens* 1844 bragte Rosenius flere sjælesørgerisk selvransagende artikler, hvor han fx advarer mod selvsikkerhed og hykleri. Fordi Rosenius bragte en artikel af Hedberg, hvor han i sin artikel var talsmand for verdensretfærdiggørelse, og Rosenius i et efterfølgende nummer forklarede og forsvarede den artikel, fik den årgang præg af verdensretfærdiggørelse. Det præg blev styrket af, at Rosenius også bragte alle 67 vers fra sangen *I Lamsens død och smärta består mitt nådawal*, som er nr. 37 i *Sions Nya Sånger*, også kaldet *Rutströms Sånger*.

Rosenius bragte artiklen *Christus allena Salighetens wäg och ordning* i nr. 9. Den var skrevet af Fredrik Gabriel Hedberg (1811-1892) til *Pietisten* og dateret 12. aug. 1844 (Westin 1930, 39). Om den artikel skrev Rosenius til Hedberg: "Med förra brevet (det af d. 16. Aug.) sände du mig en art[ikel] till *Pietisten*. Tack älskade Broder. Den var mig mycket kär. Jeg har ingen anmärkning. Den kom just på sista dagen för att med det Numret få rum" (Westin 1930, 38). Rosenius introducerede Hedbergs artikel ved at understrege, at nedenstående artikel fortjente stor opmærksomhed, og den var skrevet af en højlärd, phil. magister. Derefter citerede Rosenius også fra Hedbergs følgebrev, inden han bragte artiklen. Fra den artikel citeres:

... Men åt hwilka är då Christus af Gudi gifwen? För hwilka har Han dött, hwilka rättfärdiggjort i sitt blod? Månne blott Apostlarne, och de förste Christne? Nej! Utan sannerligen äfwen oss, en och hwar! "Ty här är ingen åtskilnad". – Men är det nu sannt? Äre då wi verkligen alle redan rättfärdiggjorde i Christi blod? – Man har ju dock af ålder lärt oss: att inge andre äro rättfärdiggjorde, än blott de, som i den så kallade Salighetens (!) Ordning först blifwit kallade, dernäst uppväckte, sedan upplyste, sedan omwände, pånyttfödde, med mera, och åter med mera!? – Är då icke den helige Paulus en högst farlig kättare, som så rent ut wågar påstå, att wi syndare alle, för hwilka Christus dött, redan äro rättfärdige gjorde uti Hans blod, och att sådant allt skedde redan samma stund, då Hans blod på korset uttrann, på den stora Försoningsdagen? Men nej! den hel. Paulus är wisst ingen kättare, fastän otron slutar så; utan han är ett utkoradt Guds redskap, Christi Apostel, och ewiga sanningens trogne predikant. Således måste då och hans ord, som äro den Hel. Andas ord, gälla tusende gånger mer, än alla de lärdaste och frommaste theologers salighets-systemer och allraskönaste bättrings-ordningar tillsammans tagne. Desse herrar hafwa nu lärt oss så: att ingen annan är rättfärdiggjord, än den, som genomgått hela långa, långa raden af deras förståndiga bättrings-

trappsteg (der ännu ingen själ fått lif). Twärt deremot påstår nu Guds Apostel här tydligen: att wi alle äre redan rättfärdiggjorde i Christi blod, så sannt det måste wara, att Han dött och gifwit sitt blod för alla. Och af denna rättfärdiggörelse i Christi blod måste du nu fritt berömma dig, trots alla förnuftets, otrons, lagens, werkhelgonens och sjelfwa satans rasande anfall. Ty denna rättfärdiggörelse gäller wisst och för dig, om du blott tror det, och icke i otro begynner söka en annan, eller bättre. Så håll dig nu fast wid dessa den Hel. Andas ewighetsord: "Gud har älskat dig, innan du än war återlöst; – bewekt af denna sin stora, oförskyllda kärlek til dig, gaf Han för dig sin ende Son i döden. Nu har werkligen Christus, Guds Son, allaredan dött och utgifwit sitt blod, till en ewig försoning för alla dina synder; du är så, genom Hans blod, worden rättfärdig, ren och behaglig inför Gudi: derföre kan icke Gud nu mer wara wred på dig. Christus har förlösat dig, och skall ewinnerliga bewara dig för all wrede; såsom du och redan äst rättfärdiggjord uti Hans blod" (s.140-141).

Så snart *Pietisten* med Hedbergs artikel var utkommet, modtog Rosenius flere breve med kritik af artiklen. Indholdet af denne kritik meddelte Rosenius i et brev til Hedberg (Westin 1930, 50-52). Samtidig bragte Rosenius i det følgende nr. af *Pietisten* (nr. 10) artiklen *Förklaring*, der var skrevet som svar eller kommentarer til den rejste kritik. At Rosenius så energisk forsvare Hedbergs artikel, hvor han lærer verdensretfærdiggørelse, viser, at Rosenius var sagligt enig i læren om verdensretfærdiggørelse. Samtidig fastslår Rosenius, at det selvfølgelig ikke betyder, at et verdensmenneske eller en død hykler automatisk får del i frelsen, men de må ligesom den fortabte søn vende om til deres himmelske far og modtage og blive iført den klædedragt, der ligger og venter på dem.

Af Rosenius' *Förklaring* til Hedbergs tidligere artikel bringes følgende:

Men det som tyckes wara mest anmärkningsvärdt, såsom möjligtwis förwillande, till bryderi och förwiring föranledande, är, att förf. – wisserligen på grund af Apostelens ord: "Wi äre allaredan rättfärdige gjorde i Hans blod" (v. 9) – brukar ordet rättfärdiggörelse om hwad wi wanligen kalle försoningen, eller den förlösnung, som i Christo Jesu skedd är. Som nu denna förlösnung, försoning, förlikning, som skedd i Christi "död", "på den stund, wi ännu woro owänner", (v. 10), hwilken författaren åsyftar och omtalar, är en stor gudomlig sanning, så är här wäl intet fel begånget emot Evangelii lära, utan på sin höjd emot det wanliga språkbruket, enligt hwilket wi med ordet rättfärdiggörelse pläge mena den nådes-handling hwarigenom en förlorad son, återkommande i tron på Christum till den öfwergifne Fadren, iklädes eller tillagnas all Christi rättfärdighet, såsom den klädnad, med hwilken allena wi för Gud bestå. Författaren har således här brukat ett owanligt eller från språkbruket afwikande talesätt – som wisserligen kan misstydas och af de "lösaktige förwärras till deras egen förtappelse"; – men ack, huru får man icke äfwen försöka den talare-konsten, att bruka ett owanligt talesätt, för att om möjligt få skaka på våra sömniga hufwuden och ryska upp våra dufna sinnen och döfwa öron, att de en gång måtte börja höra till, och förnimma hwad Evangelium innehåller, på det Guds Lam måtte få någon ära och behöfwande, försmäktande själar någon wederqwickelse; "ty Adams fall har själarna så söft, att hjertat är båd blindt och dödt och döft". Men nu kommer härtill, att förf. icke har tagit sitt ord ur wädret, utan, med troget widhållande af sin text, endast wisat, att Apostelen sjelf så talar: "wi äre allaredan rättfärdige gjorde i Hans blod"; och det är alldeles onödigt för den Evangeliska sanningens widmakthållande, att antaga, det Apostelen i den 9:de versen talar om en annan sak, än i den 10:de, att han i den förra talar om Tredje Tros-artiklen och i den sednare om den Andra; utan om man låter Apostelen sjelf swara för sitt talesätt och tar hans ord såsom de forefinnas, så kan wäl ingen, som med öppna ögon läser Rom. 5 kap., undgå att märka ett påtagligt sammanhang mellan de sex versarna, 6-11, märka, att uti dessa versar talas om en och samma sak, nemligen om hwad

Christus sjelf uti sin död har uträttat för oss inför sin Fader – och således äfwen märka, att det är Apostelen, som tagit sig frihet, att, om ock emot wanan, bruka orden: "rättfärdige gjorde i Christi blod", om samma sak, som han i närmast påföljande vers uttrycker med: "förlikte med Gudi genom Hans Sons död". Wi förstå likwäl af tusende ställen i Skriften, att ingen kommer i åtnjutande af denna nåd, som icke med sann tro anammar den, att hwarken någon säker werldsmenniska, eller någon död skrymtare eller falsk mun-christen kommer såsom sådan i åtnjutande af denne nåd; utan – den förlorade sonen förgås likawäl i hungersnöd, fastän Fadrens hjerta är fullt af nåd och Fadrens hus fullt af kläder och föda – han förgås lika wäl, så länge han ej återwänder, kommer hem och blir påklädd den klädnad, som ligger och wäntar på honom" (s.152-153).

Pietisten 1845. Jesu stedforträdende forsonergerning står klart i denne årgang, men Rosenius bruger ikke et sådant ordvalg, at ens tanker føres hen på en verdensretfærdiggørelse. Men den sag eller det anliggende, som ligger bag verdensretfærdiggørelse, kommer frem i flere artikler. Jeg vil særligt nævne artiklerne *Guds ewige Förbund med sin Son, och Testamente till människorna* i nr. 3 og *Några ord om Evangelium* i nr. 7 samt *Andliga wäckelser* i nr. 6, 95-96. I de to artikler har Rosenius en klar forkyndelse af, at Kristus i sin forsoningsdød har båret og borttaget hele verdens synder, og at han virkelig er gået i vort sted over for Gud, er død stedforträdende for vor død og opstået til vor retfærdighed, men Rosenius sluttede ikke sin artikel med ord som: "werlden är i Guds ögon så försonad och rättfärdiggjord..." eller "wi alle äre redan rättfärdiggjorde i Christi blod..." som Rutström og Hedberg havde skrevet i de artikler, som Rosenius tidligere havde publiceret i *Pietisten*. Under *Andliga wäckelser* fortalte Rosenius om, hvordan han som 15-årig tilfældigt var kommet til at læse Doct. Eric Pontoppidans (1698-1764) *Tros-Spejel*. Ifølge hans egen fremstilling førte læsningen af Pontoppidans *Tros-Spejel* ham til den overbevisning, "att han sjelf war ett förtappelsens barn, främmande för det lif som af Gudi är" (s.96). Rosenius fortsætter, at han "omsider genom Christi kärlek blef frigjord och mycket lykkelig, glad och salig" (s. 96). I et brev af 6. dec. 1844 til Hedberg fortæller Rosenius om denne begivenhed og nævner, at han "framkom till nåden" (Westin 1930, 58). At Rosenius selv omtaler følgerne af sin læsning af Pontoppidans *Tros-Spejel* viser, at Rosenius vedstår sin egen påvirkning af pietismen.

Pietisten 1846. I denne årgang forkynder Rosenius et frigørende evangelium, men han bruger ikke et ordvalg om verdensretfærdiggørelse. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklen *Stötestenen, hemligheten, strids-frågan* i nr. 9. I artiklen udfolder Rosenius, at alle menneskers synder er af Gud selv kastet på Sønnen, båret af dette Lam og på en dag taget bort. Kristus var den anden Adam, der genoprettede, hvad den første havde skadet, som tilfredsstillede Guds retfærdige krav efter loven, betalte skylden, borttog gældsbeviset og naglede det til korset. Hvor Rutström og Hedberg efter al sandsynlighed ville have draget den slutning, at verden var retfærdig i Kristus, så sluttede Rosenius med ordene: "Här är da klart, att ingen menniska warder fördömd egentligen för syndens skuld, utan endast för sitt bortoblifwande, endast för otrons skull" (s. 135).

Pietisten 1847. Endnu en årgang hvor Rosenius skildrer Jesus som synderes ven og frelser. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne *En sand Christens saliga frid* fra nr. 11 og *Christi Rike ett Förlåtelse-Rike* fra nr. 12. I den første artikel betoner Rosenius, at en kristens fred er i troen på,

hvad Jesus har gjort for alle mennesker i sin stedfortrædergerning på korset. I den anden artikel understreger Rosenius, at den syndsforladelse, den forløsning, som Jesus har vundet, den tilhører hvert eneste menneske, from eller ufrom, troende eller vantro. Hvordan et menneske end er, så er dets synder i det mindste taget bort, udslettet, forladt, kastet i havets dyb. Det skete i Kristi dødstime. Hvis et menneske bliver fordømt, sker det ikke på grund af dets synder, men på grund af dets vantro, fordi det bliver borte fra Kristus. Rosenius slutter artiklen med at betone, at Kristi rige er et rige for syndere, der ikke kan undvære Jesus som deres frelser. Det er fra denne artikel, at Moberg og Sandell har hentet andagtstykket til den 31. marts i Rosenius' *Husandagtsbog Betragtelse för hvar dag i året*. De hentede ikke teksten fra originaludgaven i 1847, men fra den reviderede og forkortede udgave af de første ni årgange, som Rosenius selv forestod redigeringen af, da han genoptrykte de første ni årgange. Moberg og Sandell oplyser i originaludgaven af Rosenius' *Husandagtsbog Betragtelse för hvar dag i året* fra 1873, at de har hentet andagtsstykket til den 31. marts fra *Pietisten* 6. årg. side 80. Det er oversættelsen af dette andagtsstykke til norsk, som jeg senere i denne artikel undersøger og påviser, hvordan Rosenius i det andagtsstykke reelt lærer verdensretfærdiggørelse uden at bruge det klassiske ordvalg.

Pietisten 1848. Endnu en årgang hvor Rosenius i prosa og poesi udfolder følgerne af både faldet i Adam og oprejsningen i Kristus, men uden at tale direkte om verdensretfærdiggørelse. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklen *Något om Christi sanna kännedom* fra nr. 4-5 og sangen *Det är nog* fra nr. 5. I artiklen udfolder Rosenius, hvem Jesus er, og hvad han som den anden Adam har gjort for vor frelses skyld. Ikke et direkte ord om verdensretfærdiggørelse. Rosenius publicerede under overskriften *Det är nog* sangen *Allt vad oss Adam i fallet ådragit* med seks vers. I denne sang bragte Rosenius en klar tale om faldet i Adam og oprejsningen i Kristus med en stærk opfordring til hver eneste om at tage imod den frelse, som Kristus vandt til alle mennesker på den dag, da han borttog alle verdens synder ved sin død på korset. Rosenius betonedede, at Jesus umiddelbart før sin død indstiftede nadveren til syndernes forladelse. Dernæst understregede Rosenius, at selv om et menneskes synder er blodrøde, skal de dog blive snehvide, hvis synderen ser hen til Jesu forsonergerning. Rosenius' bøn i salmen var, at Jesus vil vise sig i sin frelserskikkelse, så de sønderknuste må søge og finde deres frelse ved korset. At det enkelte menneske må anse Jesu frelsergerning for fuldt ud tilstrækkelig til frelse. Det er forfærdeligt at forkaste Guds Søn og derved gøre sig selv til en træl.

Pietisten 1849. I denne årgang udfolder Rosenius alle Guds velgerninger mod os mennesker, hvor den største var, at Gud sendte sin søn til at blive vor stedfortræder og frelser, men uden et ord om verdensretfærdiggørelse. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklen *Dauids 103dje Psalm* i nr. 1-3, især s. 40-41. I sin udlægning af Dauids Sl 103 udfolder og beskriver Rosenius alle Guds velgerninger mod os mennesker. Til sidst beskriver Rosenius, hvordan Gud ikke handler med os efter vore synder, men efter sin Søns fortjeneste.

Pietisten 1850. I denne årgang, hvor Rosenius fokuserer på modtagelsen af Guds nåde og på Guds fred, er der heller ikke et ord om verdensretfærdiggørelse. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne *Glädje i Himmelen eller en syndares omvändelse och benådning* fra nr. 2-4 og *Om Guds*

Frid fra nr. 7. I disse to artikler fokuserer Rosenius dels på modtagelsen af Guds nåde i Kristus Jesus og dels på at Guds fred hviler på vor fortrolige omgang med Frelseren og visheden om Guds nåde og venskab.

Pietisten 1851. I denne årgang, hvor Rosenius i artiklen *Upprättelsen och det första Evangelium* udfoldede Guds frelsesplan, var der formuleringer om verdensretfærdiggørelse, men ikke i årgangens andre artikler. Fra denne årgang vil jeg inddrage sangen *Guds folks utsigter* fra nr. 1 og artiklerne *Christi Rike ett Trons Rike* fra nr. 2; *Syndafallet och dess följder* fra nr. 4-6; *Upprättelsen och det första Evangelium* fra nr. 7-8 og *Något om den sanna Bättringen och Tron* fra nr. 9-10. Rosenius publicerede under overskriften *Guds folks utsigter* sangen *Med Gud och Hans vänskap* med 10 vers, som er det kristne fællesskabs hymne, hvor Jesus er det altdominerende centrum i det kristne fællesskab. I sangen skildrede Rosenius, hvordan Satan vil prøve at anklage og friste en kristen til frafald i mismod over sin synd og uværdighed over for Gud. Da er det altafgørende for en kristen at have fokus rettet mod Jesu fuldbragte frelsergerning. I fællesskab med Jesus er en kristen altid sejrvinderen og er ren og retfærdig i Guds øjne.

I artiklen *Syndafallet och dess följder* giver Rosenius stærkt inspireret af Luther en grundig gennemgang af syndefaldet og dets følger. I artiklen *Upprättelsen och det första Evangelium* skildrer Rosenius Guds store frelsesplan for at redde det fortabte menneske. Rosenius fremdrager mange skriftsteder i GT, som viser, hvordan den kommende frelser vil løse sin opgave. Derefter udfolder Rosenius Jesu' frelsergerning og konkluderer:

Derföre, så sannt du ser werlden försänkt i synder, så sannt ser Gud alla människor i Christus fullkomligt försonade, rättfärdigade och helgade, ja, så täcke, som då Han i begynnelsen såg på allt det Han gjort hade, och si, det war allt ganska godt. Wore icke werlden så återställd för Guds ögon, så hade icke Christus fullkomligt uträttat sitt försoningsembete. Och nu återstår således intet annat för vår salighet, än evangelii bud: Hyllar Sonen! Kommer igen I affällige barn! Kommer låter oss gå med hwarannan till rätta: Om edra synder woro blodröda, skola de dock warda snöhwita etc. (*Pietisten* 1851, 122).

Med ordvalget: *Så sannt ser Gud alla människor i Christus fullkomligt försonade, rättfärdigade och helgade, ja, så täcke, som då Han i begynnelsen såg på allt det Han gjort hade, och si, det war allt ganska godt*, er der et klart eksempel på, at Rosenius lærer verdensretfærdiggørelse.

I artiklerne *Christi Rike ett Trons Rike* og *Något om den sanna Bättringen och Tron* udfoldede Rosenius, hvordan vi får del i Kristi fortjeneste.

Pietisten 1852. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne *Om Guds Ewiga Nådawal* fra nr. 2, *Låter oss hålla Påska* fra nr. 4; *Om Påskalammet's ätande* fra nr. 5; *Hwilke äro wärdige Nattwards-gäster* fra nr. 6 og *Wår Salighets-Höfdinge* fra nr. 7.

I denne årgang havde Rosenius i artiklen *Om Guds Ewiga Nådawal* formuleringer, der viser, at han lærer verdensretfærdiggørelse, men ikke i årgangens andre artikler. I artiklen *Om Guds Ewiga Nådawal* skriver Rosenius:

Och såsom våra synder woro gjorda till Christi egna, så blefwo ock Hans förtjenst, rättfärdighet och dygder våra. Han är "Herren vår rättfärdighet". Gud ser nu hela det menckliga släktet i Christo inneslutet, och derföre i Christo försonadt, i Christi rättfärdigt, i Christo heligt, ostraffeligt och godt. Men Lammets har varit slagadt ifrån werldens begynnelse (Uppb. 13: 8), neml. för Guds ögon. Detta är grunden, hwarföre Gud alltifrån begynnelsen har hushållat med menniskors barn såsom en försonad Gud, en nådig och huld Fader, som med innerlig barmhertighet sökt sine förlorade söner och med kärlek omfamnat dem, så snart de welat återkomma (*Pietisten* 1852, 22-23).

I artiklerne *Låter oss hålla Påska* og *Om Påskalammets ätande; Hwilke äro wärdige Nattwards-gäster* og *Wår Salighets-Höfdinge* skriver Rosenius om at modtage påskens budskab, tilegne sig påskelammets og leve med Jesus som sin frelser.

Pietisten 1853. I denne årgang havde Rosenius især fokus på en kristens livsfællesskab med Kristus og en kristens forhold til andre kristne; ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelse. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne *En blick på tidens tecken* fra nr. 1; *"Jag, jag", - "för mina Skull"* fra nr. 2; *Guds folks borgerskap och umgängelse i himmelen* fra nr. 4; *Kärleken är alla lagars lag* fra nr. 6; *Några ord om kärleken till Guds barn* fra nr. 7 og *En beständig nåd för vår beständiga synd* fra nr. 12. I disse artikler skriver Rosenius ud fra forskellige vinkler om det kristne fællesskab, men samtidig understreger han, at forudsætningen for det er Jesu forsonergerning.

Pietisten 1854. I denne årgang er der ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen. Men årgangen er det godt eksempel på, hvor inkarnation, forsoning, retfærdiggørelse og helliggørelse udgør en enhed for Rosenius, som det især fremgår af artiklerne *"Trofast och rättwiss, att Han förlåter"* fra nr. 1; *Hwad jag will gömma från Påsken* fra nr. 4; *En undersökning om de trognas andliga renhet* fra nr. 9; *Det gjorde Gud, sändande sin Son i en syndelig köttens liknelse* fra nr. 12.

Pietisten 1855. I denne årgang er der en markant skildring af en syndsforladelse i Guds hjerte, førend den modtages af det enkelte menneske, men der er ingen formuleringer om en verdensretfærdiggørelse. Her vil jeg inddrage artiklerne *Och förlåt oss våra skulder, såsom och wi förlåte dem oss skyldige äro* fra nr. 6, hvor Rosenius skriver:

O, så är då i Guds hjerta synda-förlåtelse redan förr än den emottages, en syndaförlåtelse, som består i Guds tillfredsställda rättfärdighet och förlikta hjertelag emot syndare, sådant Christus skildrade det i den förlorade sonens fader, såsom nyss anmärktes, och i den, före sonens återkomst färdiga, "yppersta klädningen", hwilken nu endast blef sonen påklädd (*Pietisten* 1855, 87).

[yderligere fra *Pietisten* 1855:] *Ty Ditt är Riket, och magten, och herrligheten i ewighet. Amen* fra nr. 8; *De dödas uppståndelse och ett ewigt lif* fra nr. 9-10. I den sidste artikel forbinder Rosenius på en markant måde Jesu stedfortrædende død og opstandelse med de kristnes opstandelse.

Pietisten 1856. I denne årgang er der ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen, men igen fornemmer man, hvordan anliggendet bag verdensretfærdiggørelsen findes i artiklerne *Christne, verdens lys* fra nr. 1; *Om Guds barns förtroliga umgänge med sin Gud och Frälsare* fra nr. 9.

Pietisten 1857. I denne årgang er der ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen, men selv i artikler som en nytårsbetragtning: *För det nya Året. Tröst i alla bekymmer* fra nr. 1 og en juleartikel: *Jul-betraktelse* fra nr. 12 beskriver og forkynder Rosenius, hvordan Jesus har sonet alle menneskers synder og vundet en retfærdighed til alle mennesker.

Pietisten 1858. I denne årgang er der ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen, men også i artikler fra denne årgang som *Allt kött skall tillsammans se, att Herrens mun talar* fra nr. 1; *Nionde och Tionde Buden* fra nr. 6; *De trognas frihet ifrån lagen* fra nr. 7-10 lærer og forkynder Rosenius, hvordan Gud har kastet alle menneskers synder på Kristus, der stedfortrædende har sonet og borttaget dem og fuldstændigt opfyldt loven for hvert eneste menneske.

Pietisten 1859. I denne årgang er der ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen, men fra denne årgang vil jeg inddrage artiklen *Evangelium för de ogudaktiga* fra nr. 7 og *Om likheten och olikheten Guds barn emellan i detta lifwet* fra nr. 8-9, hvor man igen fornemmer anliggendet bag verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1860. I denne årgang giver Rosenius en grundig gennemgang af Romerbrevets tre første kapitler. Når han beskriver retfærdiggørelsen, fokuserer han på retfærdiggørelse af tro og bruger ingen formuleringer om verdensretfærdiggørelsen. Fra denne årgang har jeg især inddraget artiklerne *Till denna Tidnings värde läsare* fra nr. 1; *Rom 1,8-17* fra nr. 4; *Rom 1,18-32* fra nr. 5; *Rom 3,21-22* fra nr. 11; *Rom 3,23-31* fra nr. 12, hvor Rosenius især udlægger loven, men også formidler retfærdigheden ved tro på Jesus Kristus.

Pietisten 1861. I denne årgangs nr. 1-10 giver Rosenius en grundig gennemgang af Romerbrevets fjerde og femte kapitel, hvor han kort sagt især fokuserer på faldet i Adam og oprejsningen i Kristus. Fra denne årgang har jeg især sat fokus på artiklerne *Rom 4* fra nr. 1; *Rom 4,4-8* fra nr. 2; *Rom 4,18-25* fra nr. 4; *Rom 5,1-2* fra nr. 5; *Rom 5,6-10* fra nr. 7; *Rom 5,11-14* fra nr. 8; *Rom 5,15-17* fra nr. 9; *Rom 5,18-21* fra nr. 10.

Fra udlægningen af Rom 4,25 vil jeg især fremhæve, at Rosenius udfolder indholdet i Kristi forsonergerning og understreger, at han "blev givet hen for vore overtrædelser og blev oprejst til retfærdighed for os" (Rom 4,25). Rosenius betoner, at i sin død var Kristus en sydebærer, idet alle verdens synder var lagt på ham. Med sit liv betalte han for alt det, der var lagt på ham; i sin opstandelse blev han som vor borgensmand retfærdiggjort og fremlagde til verden den evige retfærdighed, som Rosenius udtrykte det med en henvisning til Dan 9,24. I sin død blev Kristus "gjort til synd for os" og til en "forbandelse", men da forløste han os fra syndens skyld og lovens forbandelse, idet han tilfredsstillede den guddommelige retfærdighed og udstod den død, som var syndens løn; men hans opstandelse udgjorde den retfærdighedens og livets sejr over synden og døden, som for alle mennesker kronede og beseglede hans fuldbyrdede forsoningsværk. Men da vor

borgensmand var så aldeles i vort sted over for Guds dom, som om hele menneskeheden havde gjort og lidt, hvad han gjorde og led, så gælder dette også om hans opstandelse: Vi var alle indbefattet i ham for Guds øjne, så at han opstod retfærdig for alle, som om vi alle var opstået retfærdige, hvorfor han også kaldes "Herren vor retfærdighed". Derfor er Kristi opstandelse i den egentligste mening grunden for vor retfærdiggørelse. Her er et godt eksempel på, at det anliggende, som ligger bag læren om verdensretfærdiggørelse, er et hovedmotiv i Rosenius' lære og forkyndelse, men det sker uden, at han bruger direkte formuleringer om verdensretfærdiggørelsen.

Fra udlægningen af Rom 5,9-10 vil jeg primært fremholde, hvad Rosenius understreger, at alt var fuldkomment for os i Kristi død: loven var opfyldt for os, al den straf, vi med vore synder har fortjent og endnu daglig fortjener, har han lidt for os; i Kristi gerning på jorden har vi en fuldkommen retfærdighed over for Gud. Rosenius bruger mange ord på at udfolde betydningen af, at Kristus døde for ugudelige, og at vi er gjort retfærdige i Kristi blod. Efter min vurdering bliver det lidt en strid om ord, om man siger, at Rosenius i sin udlægning af Rom 5,9-10 direkte lærer verdensretfærdiggørelse, eller man vælger at karakterisere hans udlægning af Rom 5,9-10 som et godt eksempel på, at det anliggende, som ligger bag læren om verdensretfærdiggørelse, kommer klart frem i hans udlægning.

I sin gennemgang af Rom 5,18-19 skriver Rosenius bl.a.:

Här swarar "rättfärdiggörelsen" för **ens** rättfärdighet emot "fördörelsen" för **ens** öwerträdelse. Deraf lära wi, att rättfärdiggörelsen er en Guds domshandling, hwarigenom menniskan förklaras rättfärdig, eller såsom den der uti allt fullgjort lagen, och detta på grund af **ens** rättfärdighet, **ens** lydnad. – "Lifwets rättfärdiggörelse" sättes här emot "fördörelsen till döden" och betecknar således, att den rättfärdiggjorda menniskan dömes fri från döden och berättigad till det ewiga lifwet. Såsom under Adam fördömsedommen gjorde alla lefwande till dödens barn, så gör under Christus rättfärdiggörelsedomen de förut dödsdömda till det ewiga lifwets barn. – Widare sättes här rättfärdiggörelsens allmänlighet emot fördörelsens allmänlighet, då Apostelen brukar de orden: "till alla menniskor", såwäl om lifwets rättfärdiggörelse, som om fördörelsen. Således är då nådens och rättfärdighetens gifwa lika allmän, d.ä. gifwen åt alla menniskor, som synden och fördörelsen är allmän öfwer alla menniskor. Men huru skola wi detta förstå, då wi af allt Guds ord weta, att icke alla menniskor warda saliga, icke alla warda delaktiga af Christi rättfärdighet?...Såsom Adams synd och fördörelse öfwergått alla menniskor, och likwäl icke alla menniskor warda ewigt fördömda; så äro och Christus och Hans rättfärdighet gifna åt alla menniskor, och likwäl warda icke alla menniskor saliga. Från Guds sida är rättfärdigheten gifwen för alla menniskor; den är åt alla förwärfwad och wäntar blott att bliiwa emottagen; men det personliga åtnjutandet af denna rättfärdighet beror, såsom Skriften öfwerallt lärar, af trons anammande (*Pietisten* 1861, 146).

Dette citat er et godt eksempel på, at selv om Rosenius ikke direkte bruger ordvalg fra læren om verdensretfærdiggørelse, så kommer lærens hovedmotiv klart frem i dette citat.

I *Pietisten* 1862 nr. 4 publicerede Rosenius artiklen *Werlden i Jesu rättfärdig är worden*. Den var skrevet som svar på fleres spørgsmål (se Newman 1932, 141-149), og jeg vil senere analysere artiklen.

Pietisten 1862 nr. 11-12. Rom 8,1-2 og Rom 8,3-4.

I denne årgangs to sidste numre giver Rosenius en slags oversigt over de store rigdomme, som de troende ejer takket være nåden i Kristus. Det sker uden at inddrage verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1863. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne Rom 8,28-30 fra nr. 8; Rom 8,31-32 fra nr. 9; Rom 8,33-34 fra nr. 10.

I denne årgang fortsætter Rosenius med at udlægge Rom 8 og understrege de kristnes rigdom i Kristus, men uden at inddrage verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1864. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne Rom 9,1-5 fra nr. 1; Rom 9,6-13 fra nr. 2; Rom 9,14-18 fra nr. 3; Rom 9,19-29 fra nr. 4; Rom 9,30-33 fra nr. 5. I denne årgang udfolder Rosenius følgerne af, at Gud har udvalgt troens vej til frelse uden at inddrage verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1865. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklerne Rom 11,22-27 fra nr. 1; Rom 11,28-36 fra nr. 2; *Rätt dela sanningens ord*. (2 Tim. 2: 15). Bref till några bröder i en landsort fra nr. 9. I denne årgang udfolder Rosenius bl.a. sit Israelssyn, ligesom han underviser om, at når man skal formidle Guds ord, skal man være opmærksom på, at ens tilhørere kan have forskellige forudsætninger. Det sker uden, at han inddrager verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1866. Fra denne årgang vil jeg inddrage artiklen *Återblick på de förnämsta stycken i Romarebrefwet, med särskild hänsyn till deras nytta och användning* fra nr. 11-12. I denne årgang gav Rosenius bl.a. en grundigt oversigt over Romerbrevets indhold, men uden at inddrage verdensretfærdiggørelsen.

Pietisten 1880. Fra denne udgivelse vil jeg inddrage Rosenius' prædikener, hvor Rosenius både er en meget markant forsoningsprædikant og samtidig er optaget af at få formidlet den konkrete prædiketeksts budskab. Men man finder ikke formuleringer om verdensretfærdiggørelsen, selv om man enkelte steder kan fornemme anliggendet bag verdensretfærdiggørelsen.

Lærte Rosenius verdens-retfærdiggørelse

I de 26 årgange af *Pietisten*, som jeg har undersøgt, har jeg i stort set hver eneste årgang fundet artikler, hvor Rosenius fremtræder som en klar og markant forsoningsprædikant. I artikel efter artikel har jeg læst, hvordan Rosenius forkynder, hvad Kristus har vundet til os ved sin stedfortrædende død på korset langfredag og sin opstandelse påskemorgen. Nogle gange kan han næsten ikke finde stærke nok ord for den sandhed, at i Kristi død og opstandelse er alt fuldbragt og færdigt. Og så opfordrer han uden betingelser alle til at komme til Jesus. Kom som du er! Hos Jesus er du altid velkommen. Da jeg læste Missourisyndens stifter og store leder Walthers påskeprædiken, hvor han med sin sprogbrug signalerede, at han er tilhænger af verdensretfærdiggørelse, måtte jeg samtidig konstatere, at Rosenius i adskillige artikler havde sagt indholdsmæssigt det samme som Walther, selv om sprogbugen kunne være lidt forskellig. I årgangene 1843, 1844, 1851 og 1852 har jeg i en artikel fundet et ordvalg, der klart må betegnes

som verdensretfærdiggørelse. I 1843 er artikelforfatteren Rutström, og i 1844 er den finske vækkelsesleder Hedberg forfatteren, mens Rosenius selv er forfatteren i 1851 og 1852. Så har jeg læst flere artikler af Rosenius, hvor indholdet har været sådan, at jeg i grunden fandt det overraskende, at han ikke i artiklen brugte et ordvalg som i 1851 og 1852, eller som Rutström og Hedberg havde gjort i deres artikler i 1843 og 1844.

I denne situation tror jeg, det vil være klogt at tage udgangspunkt i Rosenius' artikel *Werlden i Jesu rättfärdig är worden* fra *Pietisten* 1862 nr. 4, når man vil besvare spørgsmålet: *Lærte Rosenius verdensretfærdiggørelse?*

Rosenius understregede følgende i artiklen: 1. Det er ikke blot en guddommelig sandhed, hvad nogle oplyste mænd har villet udtrykke med de ord, at verden blev i Kristi død retfærdiggjort, men det er selve den store hovedsandhed, på hvilken mennesker bliver enten evigt salige ved tro, eller evigt fordømt ved vantro. Men naturligvis har disse oplyste mænd ikke villet sige, at ethvert menneske i bibelsk mening er "retfærdiggjort og salig". De, som med kristelig forstand har benyttet dette udtryk: "Verden er i Kristi død retfærdiggjort", har dermed alene villet fremholde evangeliets store hovedsandhed, at Kristus i sin forsoningsdød har båret og borttaget hele verdens synder, at han virkelig stod i vort sted over for Gud, døde vor død og opstod til vor retfærdighed, at når han i sin opstandelse blev retfærdiggjort fra verdens synder, så blev også verden i ham retfærdiggjort fra synderne, det vil sige, at verdens synder blev forsonede, taget bort, udslettet og Guds retfærdighed var tilfredsstillet. Også de vantroes synder er udslettet af Kristus, også deres skyldbrev blev naglet til korset, de var også indbefattet i hans forsoningsdød og opstandelse. Johannes skriver: "Jesus Kristus er et sonoffer for vore synder, og ikke blot for vore synder, men for hele verdens synder"; og Paulus skriver: "Når én er død for alle, er de alle døde" og atter: "Det var Gud, der i Kristus forligte verden med sig selv og ikke tilregnede dem deres overtrædelser". I denne betydning er hele verden retfærdiggjort i Kristus, det vil sige, at dens synd er taget bort, og der er tilvejebragt en retfærdighed til den. Når nu hele verdens syndeskyld blev lagt på Jesus, så kan den ikke fortsat ligge på verden, for den kan ikke på en gang ligge på to steder. Verden blev således ved Jesu lidelse løskøbt og fri for hele sin skyld. Havde Jesus ikke kunnet føre den sag, han havde påtaget sig, til en god afslutning, så Guds retfærdighed var blevet tilfredsstillet, da var skylden med hele dens fordømmelse faldet tilbage på verden igen. Men når Jesus, på hvem hele syndemængden lå, havde kæmpet sig sådan igennem, at Gud, efter sin strengeste retfærdighed, fandt det retfærdigt at tage skylden fra Jesus og gøre ham retfærdig, så var det jo klart, at skylden med hele sin fordømmelse var taget bort ikke alene fra Jesus, men også fra verden; for skylden kunne ikke falde tilbage på verden igen, eftersom dens stedfortræder, på hvem hele verdens skyld lå, havde udslettet den. Således ser vi, at en retfærdiggørelse gik over verden i samme øjeblik, som Jesus blev retfærdiggjort. Rosenius forklarede så med en lignelse, hvordan verden i den ovenfor beskrevne betydning var retfærdiggjort, og at Skriften samtidig lærer, at hvert enkelt menneske må komme til omvendelse og tro på Kristus, for at blive retfærdiggjort og salig, eller ellers blive fordømt.

Jeg kan ikke læse de ord af Rosenius anderledes, end at Rosenius er enig i det saglige indhold i, hvad det han kalder "nogle oplyste mænd", har ment med ordene "Werlden i Jesu rättfärdig är worden". Min konklusion er, at Rosenius lærte verdensretfærdiggørelse i alle de år, han var redaktør af *Pietisten*. Med Rosenius' ja til verdensretfærdiggørelse og sanglinjen "Werlden i Jesu rättfärdig är

vorden" finder jeg, at jeg bedst forstår alle hans artikler, især når man husker, at han skrev mere i artiklen *Werlden i Jesu rättfärdig är worden*:

2. Selvom sagen er klart bibelsk, understreger Rosenius, at udtrykket "werlden är i Christus rättfärdig" ikke står ordret i Bibelen. I Bibelen er det klart, at ordene "retfærdiggjort" og "retfærdig" alene bruges om de troende og ikke også om de vantro. Da man har andre ord end retfærdig, der kan udtrykke og beskrive den sandhed, hvordan verdens synder i Kristi død blev taget bort og udslettet, kan det være tilrådeligt at bruge sådanne udtryk, eller i hvert fald kun bruge udtrykket "werlden är i Christus rättfärdig", hvis man forklarer det grundigt.

Denne sidste udredning af Rosenius giver en god forklaring på den kendsgerning, at det er meget sjældent, at Rosenius trods sit ja til verdensretfærdiggørelse bruger et ordvalg, der sprogligt fører tanken hen på verdensretfærdiggørelse. Rosenius er optaget af sagen: at Kristus i sin forsoningsdød har båret og borttaget hele verdens synder, at han så fuldstændig stod i vort sted over for Gud, døde vor død og opstod til vor retfærdighed. På den baggrund indbød han frimodigt mennesker til at komme til Jesus. Det er min vurdering, at Rosenius pålagde sig selv en vis sproglig selvsensur, for at det fuldtoneende forsoningsbudskab ikke skulle ende i ordkløveri i forståelsen af begrebet verdensretfærdiggørelse. Hans ønske var, at forsoningsbudskabet fik til følge, at mennesker vendte sig til Jesus. Teologisk tror jeg ikke, at der var den store forskel i synet på retfærdiggørelsen hos Rosenius og Ahnfelt, men de var forskellige mennesketyper, hvor Rosenius altid var den forsigtige og velafbalancerede, mens Ahnfelt elskede spidsformuleringer (se Kofod-Svendsen 2021a).

3. Rosenius nævner så et eksempel, han selv har oplevet, hvordan ordene var blevet misforstået og havde skabt forvirring. Jeg finder, at dette punkt understreger, hvad jeg har skrevet om Rosenius' forsigtige praksis under forrige punkt.

Korte bemærkninger til synspunkter fra forskningsoversigten

Holdningsmæssigt er jeg mest enig med Axel B. Svenssons og Trosblicks forståelse af Rosenius. Samtidig må jeg tilføje, at jeg hos dem savner syn for Rosenius' forsigtige og velafbalancerede sprogbrug. I deres sprogbrug minder de mig mere om Ahnfelt end om Rosenius.

Når Carl Fr. Wisløff markant afviser, at Rosenius lærte verdensretfærdiggørelse, finder jeg, det er en stor svaghed i hans argumentation, at han stort set ser bort fra første punkt i Rosenius' argumentation i artiklen *Werlden i Jesu rättfärdig är worden*, hvor det hedder: Det er ikke blot en guddommelig sandhed, hvad nogle oplyste mænd har villet udtrykke med de ord, at verden blev i Kristi død retfærdiggjort, men det er selve den store hovedsandhed, på hvilken mennesker bliver enten evigt salige ved tro, eller evigt fordømt ved vantro. Det er punkterne to og tre, der har Wisløffs interesse. Men fordi Wisløff reelt ser bort fra Rosenius' hovedargumentation, virker hans argumentation for, at Rosenius afviste læren om verdensretfærdiggørelse mangelfuld. Wisløff erkender, at der er flere steder hos Rosenius, hvor han synes at lære verdensretfærdiggørelse. Her er Wisløffs påstand, at læser man disse steder i deres rette sammenhæng, vil de vise Rosenius' afvisning af læren om verdensretfærdiggørelse. Efter grundigt studium af Wisløffs tolkning af disse steder må jeg konkludere, at Wisløff læser sin egen afvisning af læren om verdensretfærdiggørelse ind i Rosenius' tekster i stedet for at give en troværdig udlægning af, hvad Rosenius faktisk skriver. Jeg har hidtil altid været imponeret over Wisløffs store faglige dygtighed. Men hans artikel *Rosenius og læren om verdens-rettfærdiggørelse* er skuffende og ikke sagligt overbevisende.

Pedersen skriver i sin afslutning, at "Rosenius tager gennem hele sin virksomhedsperiode principielt set afstand fra en klassisk lære om universel retfærdiggørelse" (Pedersen 1990, 163). Jeg finder imidlertid, at Pedersen udhuler sin egen konklusion, når han efterfølgende i afslutningen først skriver: "Samtidig ligger Rosenius dog ofte i sine fremstillinger meget tæt på læren om universel retfærdiggørelse. For det første kan han – også i udpræget teoretisk-teologiske udredninger – komme med formuleringer, der i første omgang kunne tages som udtryk for læren om universel retfærdiggørelse. For det andet er det anliggende, som ligger bag læren om universel retfærdiggørelse, et hovedmotiv i hans lære og forkyndelse" (Pedersen 1990, 163). Og derefter tilføjer Pedersen: "På trods af Rosenius' principielle stillingtagen findes der – gennem hele hans forfatterskab – enkelte udtalelser i forbindelse med den praktiske forkyndelse og sjælesorg, som isoleret betragtet er ensbetydende med en lære om universel retfærdiggørelse (Pedersen 1990, 163-164).

Jeg finder, at man er mere kongenial med Rosenius' budskab i *Pietisten* gennem 26 år, hvis man konkluderer, at Rosenius siger ja til læren om verdensretfærdiggørelse, men så samtidig fastslår, at Rosenius var forsigtig med at bruge ordene, fordi de uden en grundig forklaring kunne misforstås, hvilket han også angiver eksempler på. Jeg er enig med Pedersen, når han i sin afslutning skriver, at det anliggende, som ligger bag læren om universel retfærdiggørelse, er et hovedmotiv i Rosenius lære og forkyndelse (Pedersen 1990, 163). Jeg er kommet til samme konklusion ved læsning af *Pietisten*. Men denne iagttagelse er med til at underbygge min konklusion, at Rosenius sagde ja til læren om verdensretfærdiggørelse.

Følgerne af Rosenius' verdensretfærdiggørelseslære – hans Husandagtsbog i norsk oversættelse

Ved midten af det 19. århundrede var norsk kirkeliv især præget af den gamle haugianske forkyndertradition og disciple af den luthersk-konfessionelle erfaringsteolog Gisle Johnson (1822-1894). Johnsons disciple prædikede til vækkelse. Deres forkyndelse var en stærk appel til helhjertet omvendelse til Gud og en indtrængende formaning til at leve et liv, som svarer til kristentroen. Der var en stærk udfordring til viljen i denne forkyndelse, og det er ikke overraskende, at den harmonerede godt sammen med den åndelige impuls fra haugianismen, hvor man kan konstatere en lignende holdning. Haugianere af den ældre type talte grundigt om omvendelsen, skildrede lovens gerning i hjertet og kunne tegne det vakte menneskes anger og sønderknuselse for Guds ansigt. Det måtte ikke gå for hurtigt og være for let at komme frem til vished om barnekår hos Gud.

Det var en anderledes tone, som blev slået an af de prædikanter, som hentede deres inspiration fra C.O. Rosenius, som hele livet var præget af sine intense studier af Luther. Rosenius forkyndte evangeliet som en fri indbydelse til at komme til Kristus. Forsoningen er fuldbragt, vor gæld er betalt, og synden er sonet. Der mangler absolut intet, som vi skal præstere til vor frelse, for Jesus har gjort alt. Rosenius' koncentration om Kristi forsoning og synderens retfærdiggørelse ved tro alene frigjorde mange, som havde følt trykket fra den gammel-pietistiske bodsforkyndelse. Rosenianismen åbnede for en gladere kristendom og gav den enkelte troende større frimodighed. Det blev et af de træk, som skilte nyevangelismen fra haugianismens og 1850'erne bodsvækkelse. Det gammelpietistiske krav om bodsgang før gennembruddet til fuld erkendelse af evangeliet og genfødsel til nyt liv blev opgivet til fordel for den momentane gennembrudsoplevelse. "Kom som du er", lød opfordringen. Gennembruddet til tro og frihed kunne finde sted her og nu.

Rosenius skrifter blev tidligt kendt i Norge og fik stor betydning. Olaus Nielsen bragte oversættelser fra *Pietisten* i sit blad *Kirkelig Tidende* (1848-1858). Senere udkom bladet *Budbæreren* i Oslo på Wm. Grams forlag med oversættelser fra Rosenius. I 1854 begyndte sognepræst Begstrup i Røros at udgive bladet *Philadelphia*, som også primært indeholdt artikler fra *Pietisten*. Efter Begstrups død blev E. Forseth i Levanger bladets redaktør. Flere bøger blev komponeret af stykker fra Rosenius blad *Pietisten*. Blandt disse må nævnes *Klar og usvikelig veiledning til fred*, som udkom i 1874 med forord af biskop Niels Jacob Laache (1831-1892), der havde hjulpet Forseth med at samle og redigere stof til bogen fra bladet *Philadelphia*. Rosenius store kommentar til Romerbrevet blev oversat af Chr. Dick i slutningen af 1860'erne.

En række betydelige lægprædikanter og flere præster modtog stærke indtryk fra Rosenius' forkyndelse. Carl Fr. Wisløff (1908-2004) udtrykker det sådan: "Til en generel karakteristik kan en si at rosenianernes store ord i forkynnelsen var forsoningen og forskjellen mellom lov og evangelium, mens haugianerne og de Johnsonske prester la vekten på saliggjørelsens orden" (Wisløff 1971, 42).

Reaktionen på denne stærke påvirkning fra Sverige kunne være forskellig, men vel nok mest positiv. Dog var der også kritik, som især kom fra den ældre haugianske forkyndertradition. I disse kredse kunne man ikke godtage den evangeliske indbydelse til at komme til Jesus "som en er". De gamle frygtede, at en sådan forkyndelse ville føre til "en overfladisk nådestilegnelse" uden alvorlig syndserkendelse og uden de sande troens frugter i et helligt liv.

De nye prædikanter ser ikke, at troen er en Guds gave, og at den bliver til under bodens og anfægtelsens kamp, klagede købmand Peder Amlie i Haugesund i skriftet fra 1872: "Nogle ord om de nye og gamle arbejdere i Herrens vingård" (Wisløff 1971, 47). Amlie kunne heller ikke forlige sig med en stærk betoning af Kristus for os, men lagde tyngdepunktet på Kristus i os. Det skete sikkert af frygt for, at nogle skulle tilegne sig den frie nåde på en falsk måde. Han så derfor i al evangelisk tale en farlig og letfærdig nyevangelisme og stemplede Rosenius som nyevangelismens fader og ham selv som en kætter (Ousland 1978, 91; Kjebekk 1991, 44).

Ifølge Ouslands bog *Vekkelsesretninger i norsk kirkeliv* voksede der en bevægelse frem, der havde Rosenius og hans stærke betoning af frelsen i Kristus som forudsætning, men som udviklede sig til "en ensidig og ytterliggående evangelisk retning som undervurderte visse ledd i vår kristne tro og overvurderte andre og derfor kom skjevt ut (Ousland 1978, 93). Denne åndsretning blev i Norge kaldt nyevangelisme og blev ifølge forfatteren til Norsk Luthersk Misjonssambands jubilæumsskrift Erik Kjebekk gerne forbundet med "antinomisme og verdensrettferdiggjørelseslæren. Og Rosenius stod ikke for noen av delene. Derfor bør ikke Rosenius kalles nyevangelist" (Kjebekk 1991, 42-47). Det bør også bemærkes, at Wisløff i sin *Norsk Kirkehistorie* omtaler, at repræsentanter for nyevangelismen kunne sige, at "de fortapte ligger i helvete med tilgitte synder", og Wisløff fastslår ligesom Kjebekk, at Rosenius ikke lærte verdensretfærdiggjørelse og ikke var nyevangelist, som det ord blev forstået i Norge (Wisløff 1971, 44). En norsk lægmand gav engang følgende beskrivelse af en kopi af Rosenius: "Noe låner de, noe lyver de, og resten stjeler de!" (Wisløff 1971, 46).

Nyevangelismen skabte strid og medførte partier blandt de troende mange steder i landet. For flere blev ordet nyevangelisme et negativt ladet ord, mens Rosenius stod for noget positivt, hvis skrifter blev læst ved siden af de lutherske fædre, og der synes at være enighed om, at man ikke skulle kalde Rosenius nyevangelist eller sige, at han lærte verdensretfærdiggjørelse. Nogle gange var det måske

mere mangel på forståelse af hinandens standpunkter, der førte til en lokal krise, end mere alvorlige læremæssige uoverensstemmelser, når den ene gruppe på et sted med styrke fremhævede lovens ubetingede nødvendighed til alle tider, mens den anden gruppe betonede nådens fuldstændige og ubetingede frihed (Rudvin 1967, 324-336; Wisløff 1971, 41-47; Ousland 1978, 89-104; Oftestad et al. 2001, 210-211).

I bibeltro vækkelseskredse i Norge har der altså været en lang tradition for at afvise læren om verdensretfærdiggørelse. Vi har allerede set, at Carl Fr. Wisløff afviser verdensretfærdiggørelse, og at han i en kirkehistorisk afhandling argumenter for, at det gjorde Rosenius også. Olav Valen-Sendstad siger, at man med fuld bibelsk ret kan tale om og forkynde en verdensforsoning, men Valen-Sendstad mener ikke, at Bibelen taler om en verdensretfærdiggørelse (Valen-Sendstad 1968, 138-146). Øivind Andersen argumenterer på samme måde i sin troslære (Andersen 1994, 206-210).

Hvad sker der så, når Rosenius' *Husandagsbog Betragtninger för hwar dag i året* bliver oversat og udgivet på norsk?

Rosenius' *Husandagsbog Betragtninger för hwar dag i året* udkom første gang på EFS-Förlag i 1873 redigeret af Rosenius' sekretær Amy Moberg og Lina Sandell (1832-1903). Hvert andagsstykke var hentet fra *Pietisten* med angivelse af årgang og sidetal. Var andagsstykket en udlægning af en tekst fra Romerbrevet, var kildehenvisningen til Rosenius' kommentar til Romerbrevet med angivelse af bind og sidetal.

Jeg vil undersøge, hvordan andagsstykket til den 31. marts er blevet oversat. Teksten er taget fra *Pietisten* 6. årg., s. 80 ifølge Mobergs og Sandells oplysninger i originaludgaven af *Betraktelser för hwar dag i året* fra 1873, hvor artiklens overskrift i *Pietisten* er *Christi rike ett förlåtelse-rike*. Af den artikel har Moberg og Sandell udvalgt to sider til den 31. marts. En central del af de to sider er følgende afsnit:

...Se då här: **Denna** syndaförlåtelse, **denna** förlossning, som nu är nämnd, den tillhör hwar enda meneska, from och ofrom, trogen och otrogen. Du må wara, hurudan du kan, så äro åtminstone dina synder borttagna, utplånade, förlätta, i hafwets djup kastade – det skedde i Christi dödstimma; – blir du fördömd, så sker det icke för dina synder, utan för din otro, ditt bortoblifwande. Will du åter komma till Gud, blifwa Hans egen och hafwa Hans nåd, så är intet hinder, du är hwarje stund kärkommen; såsom Herren sjelf säger: **Den till mig kommer, honom kastar jag icke ut....**

Rosenius *Husandakt. Betragtninger för varje dag ett helt år* er i 2017 udkommet i 40 oplag og trykt i 187.000 ex. Jeg har adskillige af de oplag og har sammenlignet andagsstykket til den 31. marts i alle mine eksemplarer. Indholdet er det samme i alle oplag, jeg har læst, selv om der naturligvis er sket en sproglig modernisering, hvor *hwar* er blevet til *varje* o. lign.

Provst Christian Dick (1815-1882) oversatte og udgav på norsk i 1876 C.O. Rosenius *Husandagsbog. Betragtninger for hver Dag i Aaret*. Forlagt af F. Beyer i Bergen. En central del af andagsstykket til den 31. marts lyder sådan i Dicks oversættelse:

... Se da her: **Denne** Syndsforladelse, **denne** Forløsning, som nu er nævnt, den tilhører hvert Menneske, godt og ondt, troende og vantro. Du være, hvordan du vil, saa er i det mindske dine Synder borttagne, udslettede, forladte, kastede i Havets Dyb – dette skede i Kristi Dødstime. Bliver du fordømt, saa sker det ikke for dine Synder, men for din Vantro, din Bortebliven. Vil du igjen komme til Gud, blive hans egen og have hans Naade, saa er intet til Hinder, du er hver Stund kjærkommen, saasom Herren selv siger: **Den, som kommer til mig, skal jeg ingenlunde støde ud.**

I både den svenske original og i Dicks oversættelse lærer Rosenius verdensretfærdiggørelse.

Dicks oversættelse udkom i fire oplag. I 1887 udkom C.O. Rosenius *Husandagtsbog. Betragtninger for hver Dag i Aaret* i et nyt 5. oplag. Oversætteren var anonym, men *Husandagtsbogen* var stadig forlagt af F. Beyer i Bergen. Med 5. oplag var *Husandagtsbogen* udkommet i 23.500 ex på norsk. Den centrale del af andagtsstykket til den 31. marts lyder sådan i den anonyme oversættelse:

... Betænk altsaa dette: **Denne** Syndsforladelse, **denne** Forløsning, som her er omtalt, den tilhører hvert eneste Menneske, hvad enten han er from eller ugudelig, troende eller vantro. Du maa være, hvordan du være vil, saa er der dog engang skeet en fuld Forsoning for dine Synder – dette skeede i Kristi Dødsstund. Bliver du fordømt, saa sker det ikke for dine Synders Skyld, men for din Vantros Skyld, fordi du bliver borte fra Kristus. Vil du komme tilbage til Gud, blive hans egen og eie hans Naade, saa er der intet tilhinder, du er naar som helst velkommen, som Herren siger: **Den, som kommer til mig, skal jeg ingenlunde støde ud...**

En sammenligning af den nye anonyme oversættelse med Dicks oversættelse afslører, at oversætteren har været lidt kreativ fx med den nye sætning: "saa er der dog engang skeet en fuld Forsoning for dine Synder". Ved at indføre begrebet: "en fuld Forsoning for dine Synder" kommer Rosenius ikke længere til at lære verdensretfærdiggørelse.

Jeg har en række af de efterfølgende oplag, som alle har samme tekst som 5. oplag fra 1887. Man må formode, at man har brugt den oversættelse for at lægge afstand til læren om verdensretfærdiggørelsen. På et tidspunkt bliver Lunde & Co.s Forlag, Bergen udgiver. I 1923 udkom 14. oplag, og da var C.O. Rosenius *Husandagtsbog. Betragtninger for hver Dag i Aaret* udkommet i 90.000 ex på norsk.

I 1999 udkom *Husandaktsboka. "Betraktelser för var dag i året"*. Av C.O. Rosenius. Ny oversættelse fra originaludgavens første oplag ved Hermod Hogganvik. Arven Forlag, Mandal. Eftersom Hogganvik følger den svenske originaludgave, bliver hans oversættelse indholdsmæssigt identisk med provst Dicks oversættelse. Det tidligere bragte afsnit til den 31. marts lyder i Hogganviks oversættelse:

... Hør nå her: Denne syndsforlatelsen denne forløsningen vi nå har talt om, den tilhører hvert eneste menneske – den som lever et hellig liv og den ugudelige, den som tror og den vantro. Du må være hvordan du være vil, uansett så er dine synder tatt bort, udslettet, forlatt, kastet i havets dyp. Og dette skjedde i Kristi dødsstund.

Blir du fordømt, så skjer det ikke på grunn av din synd, men på grunn av din vantro, at du lar være å komme til Kristus. Vil du komme tilbake til Gud, bli hans barn og få eie hans nåde, så

er det ikke noe som kan hindre deg i dette. Hvert øyeblikk er du velkommen. Herren siger selv: "Den som kommer til mig, skal jeg aldrig støde bort"....

Husandagtsboka. "Betraktelser för var dag i året" er genoptrykt 2006. Identisk oversætter, forlag og tekst.

Med Hogganviks oversættelse kan man igen læse Rosenius' andagtsstykke til den 31. marts i en korrekt oversættelse.

Virkningshistorien i Danmark af sanglinjen Verden i Jesus retfærdig er vorden⁵

Denne sanglinje fra vækkelsessangen *Åbent står Jesu forbarmende hjerte* har gennem årene skabt en del diskussion blandt rosenianismen i Danmark, som det også er sket i Sverige.⁶ Den unge Møller lagde overordentlig stor vægt på sætningen. Efter Møllers skarpe opgør med Waldenström om forsoningslæren, neddæmpede han brugen af sætningen, men intet steds i *Budskab fra Naadens Rige* eller i nogen af sine skrifter afviste han sætningen.⁷ I LM's skrift *Vort Svar* side 54 fra 1911, skrevet efter Møllers død, blev sætningen derimod afvist, idet den ikke blev anerkendt som bibelsk tale, men som et mindre heldigt udtryk for en god tanke. Eftersom *Vort Svar* var skrevet af nordmanden M. Svaabeck (1864-1936, K.P. Korsholm "Missionær M. Svaabeck", *Budskabet* 1976, 25), kan det være forklaringen på den nye formulering i forhold til Møllers ord i *Et Gjenmæle*, fordi det som tidligere nævnt er almindeligt blandt norske rosenianere at være imod sætningen. Når *Mørke og Lys* 1892, 17-28.33-43⁸ bragte en artikel *Evangeliets Forsvar*, der ikke kan læses anderledes end et forsvar for en form for verdensretfærdiggørelseslære, kan det skyldes, at redaktørerne Chr. Bau (1856-1897) og H.A. Jensen (1847-1896) har ønsket at lægge afstand til det syn, som Svaabeck, der havde været prædikant i LM siden 1886, stod for. I LM fortsatte man imidlertid med at synge sangen *Åbent står Jesu forbarmende hjerte* med den originale sætning *Verden i Jesus retfærdig er vorden* i andet vers. Svaabecks syn fra *Vort Svar* synes således ikke at have gennemsyret LM.

Da F. Larsen i 1957 holdt et radioforedrag om LM, understregede han, at både LM og ELM i forlængelse af Møllers evangelieforståelse havde fastholdt sætningen *Verden i Kristus retfærdig er vorden* (Korsholm 1970, 165). En anden fremtrædende person fra LM, der fastholdt *Verden i Jesus retfærdig er vorden*, var

5 Den følgende del af artiklen er oprindelig publiceret i *Rosenius i Danmark – en antologi om den roseniansk vækkelse i Danmark*, s.177-183. Lars Brixen er antologiens redaktør.

6 Om en bred drøftelse af emnet: Pedersen 1990; jf. også Söderlund 1979 og 2010.

7 Når ELM i sit *Mindeskraft* fra 1942, der var overordentlig kritisk til LM, og hvor man stærkt understregede betydningen af verdensretfærdiggørelseslæren og sætningen "Verden i Jesus retfærdig er vorden", ikke har kunnet finde et eneste citat af Møller fra *Budskab fra Naadens Rige* eller hans øvrige udgivelser, hvor han vendte sig imod sætningen "Verden i Jesus retfærdig er vorden", er *Mindeskraftet* reelt en bekræftelse på, at Møller fastholdt sætningen. ELM's eneste bevis på, at Møller skulle have skiftet standpunkt med hensyn til sætningen *Verden i Jesus retfærdig er vorden* var et ældre ELM's medlems mundtlige referat fra et debatmøde med Møller, der havde fundet sted mange år tidligere. Enhver, der har deltaget i et debatmøde, ved, at forskellige deltageres erindring fra det samme møde kan være endog meget forskellig. Forskellene i erindringen af det samme møde forøges ofte med årene.

8. Jeg vil gerne takke pastor emeritus Jensen for at have gjort mig opmærksom på artiklen, der var skrevet af en norsk teolog og præst Amund Mikkelsen (1835-1930) og var udkommet som et selvstændigt skrift i Norge i 1868. Mikkelsen udvandrede til USA, hvor han blev lærer ved Lutheran Normal School, Sioux Falls i South Dakota, der var åbnet i 1889. Af artiklen fremgår det, at han tilhørte Wisconsin Synoden. Da han præsenteres som norsk-luthersk præst i Amerika, må han have været præst i Wisconsin Synoden, der blev grundlagt i 1850 i Milwaukee i Wisconsin. Wisconsin synoden havde i 2016 380.728 døbte medlemmer i 1278 menigheder spredt i alle USA's 50 stater. Desuden findes nogle menigheder i Canada.

gårdejer E. Madsen (1902-1984), der var formand for LM på Bornholm 1965-1973 og virkede som prædikant i 50 år fra 1934 til sin død (E. Madsen: "Retfærdiggørelsen", *Budskabet* 1974, 2-4). Da LM i 1993 udsendte en ny, revideret udgave af sin sangbog *Åndelige Sange & Salmer*, ændrede man imidlertid den historiske sanglinje til *Verden i Jesus forsonet er vorden* efter 125 års brug af sætningen *Verden i Jesus retfærdig er vorden*.

ELM har historisk tillagt sætningen *Verden i Jesus retfærdig er vorden* meget stor betydning. Man mente, at alene ved at fastholde denne sætning forkyndte man det fulde bibelske forsoningsevangelium (*Mindeskrift for Evangelisk- Luthersk Missionsforening paa Bornholm*, 20-25, 61; Svensson 1970, 14). I 2013 forlod ELM imidlertid formuleringen *Verden i Jesus retfærdig er vorden* i forbindelse med den nye sangbog *Sange og salmer* og tilsluttede sig LM's nye formulering efter 124 års brug. ELM's landssekretær P. Østergaard Jensen ikke alene tilsluttede sig nødtvungent, men forsvarede også offensivt den nye formulering i artiklen "En sanglinje med konsekvenser" i *Liv i troen* 2014, 6-8.

I Norge hedder sangen *Open står Jesu miskunnsame nåde*. Her har man for mange år siden ændret vers to i sangen, men man har med ordene *Verda har Frelseren løyst ut or bandet, Ja, på sitt hjarta kvar syndar han bar*, Då på sitt kors under hugverk og vande. Til vår utløsning han sonofret var. Vreiden han sløkte då blodkjelda flødde, Skuldbrevet vårt det vart sletta med blod, Domaren sjølv for dei dødsdømde døydde, Gud er forsona, og Gud er oss god⁹ gjort det på en teologisk acceptabel måde, hvor den objektive forsoningslære er fastholdt gennem hele sangen. Også C. Bau fastholdt sangens objektive forsoningslære ved sit ordvalg i vers 2 *Alle in Jesu erlöset sind worden*, Jeglichen Sünder am Herzen Er trug. Da Er am Kreuze Sich willig liess morden, Löste Er alle vom ewigen Fluch. Volle Erlösung hat Er uns erworben, Da unsre Sünden ans Kreuz Er einst schlug. Für die Verurteilten ist Er gestorben, Gott ist versöhnet! Ist das nicht genug?¹⁰

I Danmark har man desværre ikke været præget af samme bibelske klarhed som i Norge og Tyskland, når man har bearbejdet denne sang. Når man har valgt formuleringen *Verden i Jesus forsonet er vorden, han på sit hjerte os syndere bar* (Peter Nord Hansen et al. (red.), *Sange og salmer*, nr. 390), har man flyttet tyngdepunktet fra den objektive forsoningslære, hvor kernen er Guds vrede, som er stillet ved Jesu stedfortrædende forsonergerning, så Gud i Kristus er nådig og barmhjertig. Men uden for Kristus hersker fortsat Guds vrede, dom og den evige fortabelse. I stedet for er fokus rettet mod *verden* som i *Jesus forsonet er vorden*. Men herved indføres imidlertid så den subjektive forsoningslære, det vil sige, at mennesket sættes i centrum. Derved fjerner man reelt den oprindelige sangs frigørende evangeliske budskab, og erstatter det med et mere menneskecentreret budskab.

Hvad har ELM's klassiske holdning været? Da ELM på Bornholm i 1942 udsendte sit *Mindeskrift*, havde man følgende holdning:

Om Frelserens Gerning.[...] Ved at vor Herre Jesus er oprejst fra de døde, er det aabenbart, at det, som han har udrettet, er antaget af Gud og stadfæstet som fuldt ud gyldigt. Ved Kristi Lidelse, Død og Opstandelse er altsaa alle vi Syndere, hvis Stedfortræder og Borgensmand han paatog sig at være, frikendte eller retfærdiggjorte af Gud selv. Thi alt, som Guds Retfærdighed kræver af os, har han gjort. Gud tilregner ikke Menneskene deres Synder, han tilregnede Jesus dem, og Jesus gjorde Fyldest for os. Vore Synder er os forladte. Alle vi Mennesker, hvis Stedfortræder Jesus var, er derved frikendte paa et retfærdigt Grundlag. Kristi Opstandelse er hele Verdens Absolution (Frikendelse).

Det, som er sket paa Kristi Kors, er hele Evangeliets Midtpunkt, hvorfra alt andet faar sin sande Mening. Med sin Offerdød træder vor Herre Jesus frem for Gud og er vor Talsmand. Guds Vrede er stillet ved Jesu Død, den treenige Gud er forsonet, er vor Fader og Ven og støder os ikke bort, men kalder os til sig ved sit Evangelium.[...]

Vi afviser bestemt den Tale, at Guds Vrede skulde kunne sones ved Bodsøvelser, Omvendelses- og Helliggørelseskampe eller Syndsbekendelsesiver. Naar vi er et daarligt Træ,

9 *Sangboken. Syng for Herren*. Med tilleg. (Bergen 1947), nr. 65; *Sangboken. Syng for Herren*. Revidert udgave (Bergen 1964), nr. 135. I den nyeste udgave fra 1983 er sangen gledet ud af sangbogen.

10 *Geistliche Lieder*. Dritte durchgesehene und vermehrte Auflage (Flensburg, 1910) nr. 61; Storgaard-Andersen et al. 1992, 145-150.

kan vi ikke bære god Frugt. Vi afviser ligeledes den Tale, at Gud ogsaa uden og udenom vor Herres Kristi Lidelse og Død skulde være vor Fader og Ven. Der er ingen Forsoning, Forligelse eller Venskab undtagen i Kristi Kors. Vi tager bestemt Afstand fra den Opfattelse, at Kristi Lidelse ikke skulde være stedfortrædende, men skulde vise os hans Troskab og Kærlighed indtil Døden og derved pege paa Guds trofaste Kærlighed, som vil bøje vore Hjerter, forsone dem og oprejse dem til nyt Liv. – Vi afviser ogsaa afgjort den almindelige Tale, at Kristi Lidelse kun skulde betyde og have virket Muligheden for Syndernes Forladelse, Frikendelse og Retfærdiggørelse, som saa skulde blive til Virkelighed, naar Mennesket opfylder visse Betingelser, f. eks. Viljesovergivelse, Anger, Tro, Forsagelse, Omvendelse m.m. En død kan ikke opfylde Betingelser. Naar man hævder, at der kun er sket Forsoning, men ikke Syndsforladelse og Frikendelse af alle Mennesker i Kristi Kors, saa er man blind for, at efter Skriften kan forsoning ikke være tilstede, hvor Synderne ikke til fulde er forladt. Vi fastholder den lutherske Lære om den almindelige (det vil sige Verdens) Frikendelse i Kristi Død. Verden i Jesus retfærdig er vorden (M.B. Malmstedt). [....].

Om Retfærdiggørelse. Retfærdiggøre er at frikende, at erklære for retfærdig. Matth. 12,37; Luk. 16,15; 18,9; 10,29; Rom. 4,5-8. I Kristus er vi Syndere blevet retfærdiggjorte, han er vor Retfærdighed. Matth. 3,15; 1. Pet. 3,18; 2. Kor. 5,15-19; Rom. 3,23f.; 5,16-19; 1. Kor. 1,30; Jer. 23,6; 33,16; Rom 8,35; 10,4. Dette forkyndes og uddeles til os ved Ordet. 2. Kor. 3,9; Rom. 1,17; 10,6-8; Ap. Gern. 13,38; 1. Kor. 6,11. Ogsaa for Farisæerens Synd gjorde Jesus Fyldest, men Indbildningen om egen Fromhed hindrede som en Solskærm Retfærdighedens Sol i at skinne for ham. Luk. 18,10-14; Rom. 10,3. En synder, som tror, har det som beskrevet. Fil. 3,7-14. Retfærdiggørelsens Følge er Fred med Gud. Rom. 5,1f; og Kamp mod Synden. Rom. 6,1ff. (*Mindeskrift for Evangelisk- Luthersk Missionsforening paa Bornholm*, 60-61.64).¹¹

ELM udsendte ogsaa i to oplag A.B. Svenssons bog *Om retfærdiggørelsen for Gud*. I den bog bragte Svensson citater af Luther, Arndt, Nohrborg og Rosenius om a. Den retfærdiggørelse, som er sket i Kristus Jesus. b. Retfærdiggørelsen ved troen. Derudfra konkluderede Svensson:

Vi har nu hørt et vidnesbyrd af fire lærere, som man med god grund har anset for at eje et særligt indblik i Guds ord frem for mange andre, og hvis vandring har haft en god udgang. Vi har set, at de med de tydeligste ord har lært, at retfærdiggørelsen er sket een gang for alle i Kristus Jesus, vor Herre. Vi har ogsaa set dem klart at påvise, at vi mennesker har ret, ja er befalet af Gud at modtage denne Guds retfærdighed. Men vi har ogsaa set, at de med ligeså klare og tydelige ord fremholder, at det er alene ved troen, at vi kan nyde denne retfærdighed, personlig blive iklædt den færdige bryllupsdragt, blive delagtig i den arv, som Jesus har erhvervet og vundet til os. [...] Man er således ikke nogen bibeltro kristen eller nogen lutheraner, dersom man enten nægter, at hele verden er retfærdig i Kristus, eller at hver enkelt person må komme til tro på Jesus for at blive salig. Man må holde fast ved begge disse stykker, dersom man vil være en lutheraner og være tro imod Bibelen (Svensson 1970, 26-27).

Der findes mange eksempler fra ELM's historie, som viser, at man markant har understreget den retfærdiggørelse, som er sket i Kristus Jesus eller *Verden i Jesus retfærdig er vorden*. På ungdomsdagene i Gudhjem i 1942 talte fx O. Hjort over emnet "Retfærdiggørelse", hvor han bl.a. udtalte:

Hvorved er da denne Forligelse tilvejebragt? Helt ligefrem derved, at Gud tilregnede Jesus hele Verdens Syndeskyld. Denne Skyld ligger dog nu ikke længere paa ham; thi hans Lidelse og Død var fyldestgørende. I sin Død opslugte han vor Forbandelsesdød. Herom siger

¹¹ Afsnittet *Hvad er evangelisk-luthersk Forkyndelse* var skrevet af pastor O. Hjort (1903-1992) og udkom ogsaa som separat skrift i 1942.

Apostelen i Rom. 5,18: "Altsaa, ligesom det ved eens Fald blev for alle Mennesker til Fordømmelse, saaledes ogsaa ved eens Retfærdighed til Retfærdiggørelse til Liv". Derfor er det ogsaa i nøje Overensstemmelse med Guds Ord, naar vi i Ahnf. Nr. 14 synger: "Verden i *Jesus retfærdig* er vorden". Der er dem, der har villet forandre denne Verslinie og skriver: "Verden i *Jesus forsonet* er vorden". Men dette kan endog vor Fornuft sige os, at det er urigtigt. Det var nemlig ikke Verden, der skulde forsones, det var jo Gud, der skulde forsones, for at Verden kunde retfærdiggøres, det vil sige, at den guddommelige Retfærdighed, der ikke kræver Straffen udstaaet mere end een Gang, erklæres for at være fuldstændig skyldfri, fuldkommen retfærdig. Verden er altsaa retfærdiggjort. Hvad er da Grunden til, at ikke alle Mennesker bliver salige? Grunden er udelukkende, at man ikke vil tage imod denne Naade, men i Tillid til sin egen Retfærdighed forkaster Naadegaven (*Ledestjernen* 1942, 134-135).

Hvad er årsagen til, at ELM har ændret holdning?

Der er uden tvivl flere årsager.

1. ELM har historisk set haft tæt forbindelse med rosenianismen i Sverige, og mange prædikanter fra Nordöstra Skånes Missionsförening, Hässleholms Missionsförening og også fra Evangelisk Luthersk Mission–Bibeltroga Vänner har gennem årene regelmæssigt prædikeret i ELM, ligesom mange medlemmer har abonneret på blade som *Nya Vaktaren*, *Missionsbladet*, *Bibeltroga Vänners Missionstidning*, *Ungdomsbladet* samt *Bibeltroga Vänners Julkalender*. Derved har de pågældende organisationer, der altid har fremhævet både den retfærdiggørelse, som er sket i Kristus Jesus (verden i Jesus retfærdig er vorden), og retfærdiggørelsen ved troen, øvet en betydelig åndelig indflydelse i ELM.¹²

2. Unge fra ELM, der er begyndt på en videregående uddannelse, har gennem de sidste 50 år været med i KFS's arbejde. Mange unge har været elever på LMH, og de unge, der har læst teologi, har især søgt til DBI, men også til MF. De pågældende organisationer har i samme periode modtaget stor åndelig påvirkning fra nordmændene Olav Valen-Sendstad, Øvind Andersen og Carl Fr. Wisløff især gennem deres mange bøger. Men disse nordmænd er alle modstandere af læren om verdensretfærdiggørelse, eller som A.B. Svensson kaldte det læren om den retfærdiggørelse, som er sket i Kristus Jesus. Allerede i en artikel i 1949 afviste Wisløff denne lære bl.a. med ordene: "Konsekvensen av denne lære ble da den uhyggelige påstand at de fortabte 'ligger i helvede med tilgitte synder'."¹³ Wisløff understregede, at forsoningen er dette, at Jesus som vor stedfortræder sonede vore synder på korset, da han bar Guds vredes dom og stillede Guds retfærdighed tilfreds. Retfærdiggørelsen er så dette, at Gud for Jesu fuldbragte værks skyld tilgiver synderen al hans synd og skyld og erklærer, at han for Jesu skyld er hellig, ren og fuldkommen i Guds øjne. Denne retfærdiggjorte synder optager Gud i sit fællesskab. Wisløff argumenterede kraftigt imod, at Rosenius havde lært verdensretfærdiggørelse (Wisløff 1993, 119-130).

3. I 1985 skrev daværende sognepræst J. Krejbjerg (1945-1998), der var aktiv i ELM, en artikel om Retfærdiggørelse. Krejbjerg skrev blandt andet:

12 I Bibeltroga Vänner's jubilæumsskrift: *Missionssällskapet Bibeltroga Vänners historia under tiden 1911-1961*, 51 blev det nævnt, at et forskelligt syn på "att i Jesu Kristi person och verk en rättfärdiggörelse inför Gud kommit över alla människor, Rom 5:18, och att man genom tron på Kristus kom i personligt åtnjutande därav" havde spillet en rolle i den teologiske uenighed i Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen, som førte til dannelsen af Bibeltroga Vänner. Jf. Imberg 2010, 81-82 og Söderlund 2010, 151-159.

13 Wisløff, *Fullfør*, 120. Wisløffs afhandling "Rosenius og læren om verdensrettferdiggjørelse", *Fast Grunn*, 1949, 96-104 er blevet genoptrykt i *Fullfør din tjeneste!*

Nu vil måske en og anden spørge: Sker retfærdiggørelsen ikke i det øjeblik, Jesus har fuldendt sin frelsergerning og træder ind i den himmelske helligdom? Vi har jo dog et ord i Rom. 5,18, som peger i den retning: 'Altså: ligesom der af den enes fald fulgte fordømmelse for alle mennesker, således skal der af den enes retfærd følge retfærdiggørelse til liv for alle mennesker.' Spørgsmålet er altså, om alle mennesker er retfærdiggjort i Jesus, eller bliver de det først, når de begynder at tro på Jesu fuldbragte frelse for alle? Om det spørgsmål har jeg ikke lyst til at strides, fordi det let bliver en strid om bare ord. Thi du, som eventuelt måtte rejse spørgsmålet, vil nok være enig med mig i, at kun den, der tager imod og tror på Jesus, bliver frelst. Kun det menneske får gavn af Jesu fuldbragte offer, hvad enten vi nu kalder det den objektive forsoning eller objektive retfærdiggørelse (objektiv = det, der gælder for alle mennesker; J. Krejbjerg "Retfærdiggøre/frikende", *Mørke og Lys* 1985, 99-101).

Den, der er fortrolig med skrifter og artikler af Svensson og Hjort på den ene side og Valen-Sendstad, Andersen og Wisløff på den side, vil bemærke, at Krejbjerg i sin grundposition var mere præget af de norske ledere end af Svensson og Hjort. Men Krejbjerg var i sin retorik ikke så afvisende over for læren om den retfærdiggørelse som er sket i Kristus Jesus, som nordmændene var det.

4. I 1990 udsendte Finn Rønn Pedersen en videnskabelig afhandling om, hvorvidt Rosenius lærte verdensretfærdiggørelse? I sin indledning påviste Pedersen, at både tilhængere og modstandere af verdensretfærdiggørelse havde søgt støtte hos Rosenius (Pedersen 1990, 25-28). Pedersen selv er meget analyserende og afbalanceret, hvor hans konklusion er, at man ikke bare kan rubricere Rosenius som en krystalklar tilhænger eller modstander af verdensretfærdiggørelse. Dog var hovedbudskabet i Pedersens konklusion: "Rosenius tager gennem hele sin virksomhedsperiode principielt set afstand fra en klassisk lære om universel retfærdiggørelse – sådan som denne er defineret i konklusionen på første hoveddel" (Pedersen 1990, 163). Pedersen mente altså, at Rosenius principielt set ikke gik ind for læren om verdensretfærdiggørelse. Som jeg tidligere har redegjort for, havde Pedersen også en række supplerende bemærkninger. Ifølge Pedersens afhandling kunne den selvfølgelighed, hvormed A.B. Svensson og visse ledere i ELM nogle gange havde brugt Rosenius som støtte for deres formuleringer af verdensretfærdiggørelsen, ikke gøres gældende.¹⁴ Pedersens afhandling blev positivt anmeldt af daværende landssekretær P.O. Kjølner i *Mørke og Lys* 1991, nr. 4, 13-14. Dog må det tilføjes, at Kjølner i sin anmeldelse var mere refererende, end han personligt tog direkte stilling til Pedersens konklusion. Jeg har ikke tilstrækkelig indsigt i beslutningsvejene i ELM til at kunne vurdere om og i givet fald i hvilket omfang Pedersens afhandling og Kjølners positive anmeldelse af den har været med til at bane vejen for nyformuleringen i nr. 390 i *Sange og salmer* fra 2013. Efterfølgende havde landssekretær P. Østergård Jensen en artikel i *Liv i troen*, hvor Jensen direkte henviste til Pedersens afhandling som en af årsagerne til hans egen og ELM's ændrede holdning til sanglinjen *Verden i Jesus retfærdig er vorden*. Østergård Jensen formulerede det sådan: "Ganske kort fortalt er jeg også selv skeptisk over for en egentlig lære om verdensretfærdiggørelse, selvom jeg ser et positivt anliggende i den. Det er for mig at se mest dækkende at tale om, at Gud har forsonet eller forligt verden med sig selv i Jesu død, mens retfærdiggørelsen sker, når et menneske kommer til tro på, at Gud har taget straffen for dets synder. For mig er det vigtigste dog, at de to syn ligger så tæt på hinanden, at det ikke er forsvarligt at bygge et teologisk modsætningsforhold op imod hinanden, som det tidligere skete" (Østergård Jensen "En sanglinje med konsekvenser", *Liv i troen* 2014, nr. 3, 6-8).

¹⁴ Denne unuancerede brug af Rosenius som støtte for verdensretfærdiggørelseslæren møder man fx i Föreningen Trosblicks skrift *Rättfärdiggörelsen i Kristus, utläggningar av Carl Olof Rosenius (1816-1868)*.

Konklusion

Rosenius sagde et principielt ja til læren om verdensretfærdiggørelse. Det anliggende, som ligger bag læren om verdensretfærdiggørelse, er et hovedmotiv i hans lære og forkyndelse. Missourisynodens ledere Walther og Pieper var overbeviste om læren om verdensretfærdiggørelse, og deres undervisning og forkyndelse var i overensstemmelse med Rosenius' lære og forkyndelse: De lærer og formidler det samme frelsende budskab om Jesu stedfortrædende forsonergerning på korset og hans sejrige opstandelse påskemorgen, hvor indholdet er, at verden blev i Kristi død og opstandelse retfærdiggjort. Dette budskab kalder på modtagelse og tro. Eftersom læren om verdensretfærdiggørelse havde skabt debat og splid både i Amerika og Skandinavien, var Rosenius forsigtig med at anvende sprogbrugen, men satsede kraftigt på at fremholde det anliggende, som ligger bag læren om verdensretfærdiggørelse. I Norge har rosenianere i generationer afvist læren om verdensretfærdiggørelse. LM's stifter Chr. Møller var som ung en varm fortaler for læren om verdensretfærdiggørelse, og han fastholdt læren hele livet, men hans sprogbrug blev mere forsigtig eller diplomatisk med årene. I skriftet *Vort Svar* fra 1911 afviste LM læren om verdensretfærdiggørelse, men der var fortsat ledere i LM, som fastholdt den lære fx den navnkundige forstander for LMH F. Larsen, og i LM fortsatte man med at synge *Verden i Jesus retfærdig er vorden*, indtil man ved en sangbogsrevision i 1993 ændrede sanglinjen til *Verden i Jesus forsonet er vorden*. I ELM har man historisk lagt stor vægt på læren om verdensretfærdiggørelse, ligesom man har ønsket at fastholde sanglinjen *Verden i Jesus retfærdig er vorden*. I de senere år har læren om verdensretfærdiggørelse fået mindre betydning og betoning i ELM, og da ELM i 2013 sammen med IM, LM og KFS udgav den nye fælles sangbog *Sange og salmer* accepterede ELM, at man skulle synge sangen *Åbent står Jesu forbarmende hjerte* med den formulering i andet vers, som LM havde besluttet i 1993: *Verden i Jesus forsonet er vorden*.

Litteraturliste

- Ahnfelt, Oscar. 1878. *Andeliga Sånger*. Stockholm: Utgifwarens förlag.
- Andersson, Christer. 2008. *Carl Olof Rosenius Vid Guds hjärta – en lekmanpredikants liv och gärning*. Stockholm: BV-Förlag.
- Andersen, Øivind. 1994. *Troslære*. Hillerød: Luthersk Missionsforenings Bibelskoles Elevforening.
- Bredberg, William. 1948. *P.P. Waldenströms verksamhet till 1878*. Till frågan om Svenska Missionsförbundets uppkomst. Stockholm: Missionsförbundets Förlag.
- Brixen, Lars (red.) 2020. *Rosenius i Danmark – en antologi om den rosenianske vækkelse i Danmark*. Rønne: ELM-forlag.
- Edquist, Carl. 1917. *Läseriet i Skelleftebygden*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Evangelisk-Luthersk Missionsforening. 1942. *Mindeskift for Evangelisk-Luthersk Missionsforening paa Bornholm*. Rønne: Rasmussens Bogtrykkeri.
- Hansen, P. Verner. 1987. *Født påny*. Om Carl Olof Rosnius. Århus: Okay-bog.
- Hildén, Helge & S.O. Fredriksson. 1973. *Evangeliföreningen 1873-1973*. Vasa: Svenska Lutherska Evangeliföreningens i Finland Förlag.

- Hofgren, Allan. 1956. *Med Gud och hans vänskap*. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 100 år. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Hofgren, Allan. 1988. *EFS rötter eller De trodde och vågade*. Stockholm: EFS förlaget.
- Hofgren, Allan et al. 2006. *I detta tecken. Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen 150 år*. Uppsala: EFS Läser.
- Holmgren, John. 1948. *Norrlandsläseriet*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Holmquist, Hjalmar. 1923. "C.O. Rosenius' Universitetsår" i *Studier tillägnade Magnus Pfannenstill Den 10. Januari 1923*. Lund: C.W.K. Gleerups Förlag, 62-75.
- Holmquist, Hjalmar. 1941. *Handbok i Svensk Kyrkohistoria 3. Från Romantiken till Världskriget*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Hägglund, Bengt. 1984. *Teologins Historia*. En dognhistorisk översikt. Malmö: Liber Förlag.
- Imberg, Rune. 2010 "Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner som ett "EFS II" – realitet eller illusion?" i *Den rosenianska väckelserörelsen cirka 1890-1920 och bildandet av Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner 1911*, redigeret af Torbjörn Larspers og Rune Imberg. Uppsala: EFS & ELM-BV.
- Imberg, Rune, Arthur Einarsson & Tord Gunnarsson (red.) 2011. *I Jesu spår*. Evangelisk Luthersk Mission – Bibeltrogna Vänner 1911-2011. Stockholm: BV-Förlag.
- Jarlert, Anders. 2001. *Sveriges kyrkohistoria 6. Romantikens och liberalismens tid*. Stockholm: Verbum.
- Kjebekk, Erik. 1991. *Verden for Kristus*. Norsk Luthersk Missionssamband 1891-1991. Oslo: Lunde Forlag.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2021a. "Carl Olof Rosenius og Oscar Ahnfelt" i *Kretsen kring Rosenius*, redigeret af Daniel Lindmark. Skellefteå: Artos, 65-92.
- Kofod-Svendsen, Flemming. 2021b. "Den globale Rosenius" i *Kretsen kring Rosenius*, redigeret af Daniel Lindmark. Skellefteå: Artos, 229-272.
- Korsholm, K.P. (red.). 1970. *Frits Larsen. Biografi og udvalgte artikler og foredrag*. Hillerød: Dansk Luthersk Forlag.
- Lenhammar, Harry. 1981. *Budbäraren, Pietisten och Församlingsbladet*. Uppsala: Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen.
- Levander, Eskil. 1931 (red.) *Evangeliska Fosterlands-Stiftelsen genom 75 år*. Jubilæumsskrift. I-II. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Lodin, Sven. 1933. *Carl Olof Rosenius i unga år (1816-1842)*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Lodin, Sven. 1956. *C.O. Rosenius hans liv och gärning*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Lundström, Klas & LarsOlov Eriksson (red.) 2016. *Det stora uppdraget*. EFS mission 1866–2016. Uppsala: EFS Läser.
- Mikkelsen, Amund 1867. *Evangeliets Forsvar*. Bergen: I Kommission hos N.J. Jæger. Blev også publiceret i *Mørke og Lys* 1892 nr. 2-4.
- Moberg, Amy & Lina Sandell. 1868. *Teckning af Carl Olof Rosenii lif och werksamhet, hans wänner tillegnad*. Stockholm: Tryckt hos A.L. Norman.

- Møller, Chr. 1870. *Et Gjenmæle*. Rønne: LM (ifølge Roswall 1985, s. 93 er Møller forfatteren).
- Newman, Ernst. 1925. *Nordskånska väckelserörelser under 1800-talet*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Nordberg, Albert. 1936. *Olof Palmgren*. En norrbottnisk läsarechef. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Oftestad, Bernt T., Tarald Rasmussen og Jan Schumacher. 2001. *Norsk Kirkehistorie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ousland, Godvin. 1978. *Vekkelsesretninger i norsk kirkeliv 1840-75*. Hva de lærte og sikret på. Oslo: Luther Forlag.
- Pedersen, Finn Rønn/ Rønne, Finn Aasebø. 1990. *C.O. Rosenius og læren om universel retfærdiggørelse*. Lærte C.O. Rosenius verdens-retfærdiggørelse? København: Nemalah 3-4.
- Pieper, Francis. 1951. *Christian Dogmatics* Volume II. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Pieper, Francis. 1953. *Christian Dogmatics* Volume III. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Rodén, Nils. 1938. "Herrnhutismen i Norrland" i *Kyrkohistorisk Årsskrift*, utgiven av Gunnar Westin, trettioåttonde årgången. Uppsala & Stockholm: Almqvist & Wiksells Boktryckeri.
- Rodén, Nils. 1942. *Det norrländska nyläseriets uppkomst*. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Rosenius, Carl Olof. 1842-1866. *Pietisten*.
- Rosenius, Carl Olof. 1880. *Pietisten*. Nytt och Gammalt från Nådens Rike. Predikningar, strödda uppsatser m.m. Indeholder bl.a. de prædikener, som Rosenius publicerede i kvartalsbladet *Pietisten* 1867 til sin død 24.02.1868.
- Roswall, Samuel. 1985. *En banebryder*. En bog om Chr. Møller – Luthersk Missionsforenings første leder – og den historie han blev en del af. Hillerød: Dansk Luthersk Forlag.
- Rudvin, Ola. 1967. *Indremisjonsselskapets historie I*. Den Norske Lutherstiftelse 1868-1891. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag.
- Rutström, Anders Carl. 1859. *Predikningar*. Christianstad: Tryckt hos Herman Lang.
- Rutström, Anders Carl. 1875 [København 1778]. *Sions Nya Sånger*. Stockholm: P. Palmqwists förlag.
- Rutström, Anders Carl. 1883. *Vort evige Naadevalg i Christo Jesu*. Oversat af provst Chr. Dick med forord af O. Ahnfelt. Kjøbenhavn: H.A. Jensens Forlag.
- Schmidt, W.A. 1948. *Fredrik Gabriel Hedberg*. Helsingfors: Förbundet för Svenskt Församlingsarbete i Finland.
- Storgaard-Andersen, Anders, Peder Mikkelsen og Paul Otto Kjøller (red.). 1992. *Med Gud og hans venskab*. Bogen om Evangelisk luthersk Missionsforening 100 års virksomhed i Danmark. Rønne: ELM-Forlag.
- Stormark, Konrad. 1981. *En for alle og alle i en*. Blad fra nyevangelismens historie og teologi. Oslo: Luther Forlag.
- Styrelse. 1986. *Guds ord och löfte skall bestå*. Jubileumsskrift udgiven av Missionssällskapet *Bibeltrogna Vänners styrelse vid sällskapets 75-årsjubileum*. Stockholm: BV-Förlag.
- Suelflow, August R. 2000. *Servant of the Word*. The Life and Ministry of C.F.W. Walther. Saint Louis: Concordia Publishing House.

- Svensson, Axel B. Svensson. 1970. *Om rättfärdiggörelsen inför Gud*. Vittnesbörd ur de gamles skrifter samlade av Axel B. Svensson. Stockholm: Bibeltrogna Vänners Förlag.
- Svensson, Axel B. Svensson. 1970. *Om rettfærdiggjørelsen for Gud*. Vidnesbyrd af de gamles skrifter samlet af Axel B. Svensson. København: Evangelisk Luthersk Missions Forlag.
- Svaabeck, M. 1911. *Vort Svar*. Rønne: LM.
- Sällskapets Styrelse. 1961. *Missionssällskapet Bibeltrogna Vänners Historia under tiden 1911-1961*. Stockholm: Norrmalms-Tryckeriet.
- Söderlund, Rune. 1979. "Läran om den universella rättfärdiggörelsen i teologihistorisk belysning" i *Svensk Teologisk Kvartalsskrift* nr. 3/1979, 114-129.
- Söderlund, Rune. 2010. "Den universella rättfärdiggörelsen. Aktualisering av en gammal stridsfråga" i *Den rosenianska väckelserörelsen cirka 1890-1920 och bildandet av Missionssällskapet Bibeltrogna Vänner 1911*, redigeret af Torbjörn Larspers & Rune Imberg. Uppsala: EFS och ELM-BV, 151-159.
- Trosblick. 2012. *Rättfärdiggörelsen i Kristus*. Vännäsby: Vindelns offsetreklam AB.
- Valen-Sendstad, Olav. 1968. *Rettfærdiggjørt av tro*. Oslo: Lutherstiftelsen.
- Wadström, B. 1909. *Några Blad ur Evang. Fosterlands-Stiftelsens Historia*. Stockholm: Axel Wallén & C:o Förlag.
- Walther, Carl Ferd. Wilh. 1878. *Amerikansk-Luthersk Evangelie-Postille, Prædikener over de Evangeliske Perikoper paa Kirkeaaets Søndage og vigtigste Festdage*. Udgivet paa Norsk af Th. C. Bernhoft, Præst i Norge. Holden: Forlagt af B. J. Muus.
- Wennerström, Ludw. 1896. *Fredrik Gabriel Hedberg, Hans lif och verksamhet*. Helsingfors: Lutherska Evangeliföreningens i Finland förlag.
- Westin, Gunnar. 1928. *George Scott och hans verksamhet i Sverige. II. Handlingar, tal och brev*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1929. *George Scott och hans verksamhet i Sverige. I*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1930. *Ur den svenska Folkväckelsens historia och Tankevärld*. C.O. Rosenius' brev till F.G. Hedberg. Stockholm: Evangeliska Fosterlands-Stiftelsens Bokförlag.
- Westin, Gunnar. 1949. *Svensk lutherdom i brytningstider*. Uppsala: J.A. Lindblads Förlag.
- Wijkmark, Henning. 1937. "Anders Karl Rutström" i Henning Wijkmark *Kyrkohistoriska Fragment*. Stockholm: Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, 46-68.
- Wisløff, Carl Fr. 1971. *Norsk Kirkehistorie III*. Oslo: Lutherstiftelsen.
- Wisløff, Carl Fr. 1993. "Rosenius og læren om verdensrettferdigjørelsen (Fast Grunn 1949, 96-104) i *Fullfør din tjeneste!* Artikler og taler. Oslo: Lunde Forlag, 119-130.
- Aalen, Leiv. 1952. *Den unge Zinzendorfs teologi*. Oslo: Lutherstiftelsens Forlag.

